

מנהגי בית הכנסת לבני אשכנז בא"י וחז"ל

לוח לשבתות ומועדי השנה לשנת תש"ע

אוצר החכמה

מתפללים בכניסתם לבית הכנסת העתיק ברגנסבורג - ציור משנת רע"ט

לוח מנהגי בית הכנסת לבני אשכנז לשנת תש"ע

תשרי

ערב ראש השנה

מחליפים את הפרוכת, המעילים, כסויי עמוד החזן והבימה, בכיסויים לבנים, ומשאירים אותם עד אחרי יום הכיפורים. בדורות האחרונים נהגו לכסות גם את עמודי המתפללים במפות לבנות.

גירסאות התפילה

בתפילות ראש השנה כופלים 'לעילא ולעילא' רק בקדישים שנתקנו לאמירת הש"ץ, והיינו: בערבית לפני תפילת העמידה ולאחריה; בשחרית – לפני 'ברכו' ולאחר חזרת הש"ץ; לאחר קריאת התורה; במוסף לפני העמידה ולאחר חזרת הש"ץ. אך בקדישי מנחה של הש"ץ, וכן בכל קדיש יתום, אין כופלים. בשאר ימי התשובה, מלבד יום הכפורים, אין כופלים 'לעילא' כלל.

גירסאות התפילה בכל עשרת ימי תשובה:

וְכָתוּב לְחַיִּים טוֹבִים בְּנֵי בְרִיתְךָ (בלא המלה 'כל'); בְּסֶפֶר חַיִּים וְכוּ' לְפָנֶיךָ אָנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל (ולא אנחנו) לְחַיִּים וְלְשָׁלוֹם (בלא המלה 'טובים'); סיום העמידה: עוֹשֶׂה הַשָּׁלוֹם, בַּמָּקוֹם הַמְּבֹרָךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשָׁלוֹם; בַּקִּדִּישׁ אומרים אֶת הַנוֹסַח הַרְגִּיל: עוֹשֶׂה שָׁלוֹם (בלא הוספת ה"א הידיעה – 'השלום'); אָבִינוּ מְלַכְנוּ פֶּלֶא דְבָר וְחֶרֶב וְרָעָב וְשָׂבִי וּמִשְׁחִית וּמִגָּפָה מִבְּנֵי בְרִיתְךָ; אָבִינוּ מְלַכְנוּ כְּתִבְנוּ בְּסֶפֶר מַחִילָה וְסְלִיחָה (ולא 'סליחה ומחילה').

גירסאות התפילה בימים הנוראים:

וְאֵז צְדִיקִים יִרְאוּ וְיִשְׁמְחוּ (ולא 'ובכן צדיקים'); בתחילת הקדושה אחר כל סילוק: פָּתוּב וְקָרָא זֶה אֵל זֶה (בלא המילים 'על יד נביאך'); במחזורים נדפס: וּדְבַרְךָ (מְלַכְנוּ) אֶמֶת. המילה מְלַכְנוּ בסוגריים היא הנוסח המקורי; במוסף ב'ומפני חטאינו': שֶׁנִּשְׁתַּלְחָה (ולא 'השלוחה'); וְתַעֲרֹב לְפָנֶיךָ עֲתִידָתְנוּ (ולא 'ותערב עליך').

הוספות ופיוטים

בכל עשרת ימי התשובה בחזרת הש"ץ אין הקהל אומר 'זכרנו', 'מי כמוך', 'וכתוב', אך הקהל עונה: 'אמן' על אמירת 'וכתוב לחיים טובים בני בריתך', וכן הקהל מקדים לומר 'בספר חיים' לפני הש"ץ.

בימים הנוראים אומרים את הפיוטים אשר במחזורי אשכנז המובהקים, לפי מנהג פפד"מ ובנותיה, ואין מדלגים בהם, לא בברכות קריאת שמע ולא בתפילות העמידה. הפיוטים של ראש השנה כמעט כולם שוים במחזורי אשכנז ופולין.

חלקי הפיוטים נאמרים בדרך כלל לפי ההנחיות המצוינות במחזור. מה שמצוין בו לאמירת חזן, נאמר על ידי החזן בקול רם, ומה שמצוין בו לאמירת הקהל, נאמר על ידי הקהל. לעתים, חזן אומר את חלקו הראשון של החרוז, וקהל עונה את חלקו השני. מקפידים על כך בפיוטים 'וכל מאמינים', 'אדירי איומה', 'לא-ל עורך דין', ודומיהם (ונזהרים שלא לחבר בהם, בניגוד לכוונת הפייטן ומשמעות העניין, סוף חרוז עם תחילת חרוז שאחריו, אף שפשטה אמירה או שירה כזו בכמה מקומות).

תפילות קבליות לש"ץ שנדפסו במחזורים בדורות האחרונים, 'הנני העני' וכדומה, לא נתקנו דווקא לתפילת מוסף, ואינן נאמרות בדרך חזנות. הן תפילות אישיות לשליחי הציבור של כל התפילות בימים

נוראים. האומרים – אומרים בלחש, ובמקום שאין בו חשש הפסק. ולכן הש"ץ של שחרית צריך להקדים אמירתם לפני 'ברוך שאמר'.

פתיחת ארון הקודש וסגירתו

בשחרית ומוסף של ראש השנה, ובכל תפילות יום הכיפורים, נשאר ארון הקודש פתוח בחזרת הש"ץ מלבד בקדושה וברכת כהנים (שלא כציון המחזורים המאוחרים להרכות בפתיחות וסגירות). מכבדים כמה מתפללים וכהנים בפתיחות ספורות אלה: מתפלל פותח – לקראת תחילת חזרת הש"ץ; מתפלל סוגר – לפני קדושה; מתפלל פותח – בתחילת אמירת 'לדור ודור'; כהן סוגר – בתחילת אמירת 'רצה'; כהן פותח – אחר ברכת כהנים; כהן סוגר – לפני קדיש 'תתקבל'.

'סארגנס' (קיטל)

בתפילות הבוקר של ראש השנה, ובתפילות יום הכיפורים מכניסו ועד צאתו, לובשים 'סארגנס' (קיטל) ומצנפת לבנה. ה'סארגנס' המקורי, שצורתו כתכריכי אשכנז המקובלים, סגור מלפנים ומאחור, ומשלשלים אותו על הגוף דרך בית הצוואר הפתוח למעלה. חוגרים עליו אבנט לבן. רבים נהגו להתעטף בטלית לבנה לגמרי שפסיה לבנים. נערים ובחורים, וכן חתן בשנה ראשונה, חובשים מצנפת לבנה אך לא 'סארגנס'. יש כהנים שנהגו ללבוש שני 'סארגנסים' זה על גבי זה. נשים מהדרות אחר בגדים לבנים.

אבל ב"מ לובש את ה'סארגנס' תחת חליפתו ואת המצנפת הלבנה תחת כיסוי ראש שחור, ומתעטף בטלית חול עם עטרה שחורה. בתפילות בהן האבל משמש כש"ץ, כשאין לו מחליף, לובש בגלוי את ה'סארגנס' והמצנפת הלבנה ומתעטף בטלית לבנה.

ערבית ראש השנה – שבת

קבלת שבת כבכל שבתות השנה. בתפילות יום ראשון של ראש השנה אומרים את כל הדברים הקשורים לשבת קודש כמצוין במחזורים. ברכת 'השכיבנו' נאמרת על ידי הש"ץ בנעימה, ולאחריה אומרים 'ושמרו' ואת הפסוק 'תקעו בחודש'. מחציתו הראשונה של חצי קדיש לפני העמידה בניגון ימים נוראים ומחציתו השניה בניגון שבת ומסיימים בניגון המסולסל, דמוי התקיעות.

בברכה הרביעית בכל תפילות העמידה של ראש השנה שחל בשבת, וכן בקידוש הלילה אומרים: את יום השבת הזה ואת יום הזכרון הזה זכרון תרועה באהבה מקרא קדש. ובסיום הברכה הזו בתפילת העמידה אומרים את התוספת של שבת לפי הסדר הבא: ושמחנו בישועתך, וטהר לבנו לעבדך באמת, והנחילנו ה' אלקינו באהבה וברצון שבת קדשך, וישמחו בך ישראל אוהבי שמך כי אתה אלקים. ב'מגן אבות' אומרים 'המלך הקדוש'. אחר ברכת מעין שבע וקדיש 'תתקבל' אומרים 'במה מדליקין'. הש"ץ מקדש על הכוס ומברך 'שהחיינו'. אחר הקידוש אומרים 'אמר רבי אלעזר' ולאחריו קדיש יתום. 'יגדל' אחר התפילה נאמר בניגון מיוחד של ימים נוראים.

בליל ראשון של ראש השנה אומרים איש לרעהו: 'גוט שבת אונד גוט יום טוב, לשנה טובה תכתב' (בלא: 'ותחתם'), ועונה המתברך: 'גם אתה'.

שחרית ראש השנה

אחת מחמש ההשכמות.

הש"ץ אומר בניגון של ימים נוראים: 'אדון עולם', ברכות 'על נטילת ידים', 'להתעטף בציצית' ו'ברוך

שאמר'. בניגון שבת אומר הש"ץ את ברכות השחר ופסוקי דזמרה. לפני 'ברוך שאמר' מתעטפים בטלית. הרב, ואחריו בזה אחר זה שאר בעלי התפלה לפי סדר תפילותיהם, מברכים, בקול רם, בניגון ימים נוראים, את ברכת 'להתעטף בציצית'. בסוף 'נשמת' הש"ץ של שחרית יורד לפני התיבה, ורק בעמדו לפני מתחיל לנגן: 'המלך', ובמלה ראשונה זו מרים קולו ביותר. בעת נשיאת הכפים אין לומר 'רבונו של עולם', מפני שאין אומרים תחנה בשבת, מלבד מי שחלם חלום רע באותו לילה. בשבת אין אומרים 'אבינו מלכנו'.

קריאת התורה

סדר הוצאת ספר תורה והכנסתו בניגוני ימים נוראים. בשבת אין אומרים י"ג מידות ותחינת 'רבונו של עולם'. חיובים לעלות לתורה, אם אפשר, המקרא ובעלי התפילה של שחרית ומוסף. התקוע חיוב ביום השני, בו הוא תוקע. העולים לתורה מברכים בניגון ימים נוראים הדומה לניגון הקריאה, וכן ה'מי שברך' וקריאת העולים לעלות - 'עמוד' וכו', נאמרים בניגון זה. קריאת המפטיר וברכותיו – בניגון הרגיל. ב'מי שברך' אומרים בסופו: "ויכתבהו בספר החיים עם כל ישראל אחיו, ונאמר אמן". ה'מי שברך' לעולה האחרון נאמר אחרי הגבהת ספר ראשון כמו בכל פעם שקוראים בשני ספרים ויותר.

מילה בראש השנה

מלים אחר ההפטרה, לפני התקיעות. במוסף בסוף זכרונות לפני 'כי זוכר כל הנשכחות', אומרים את חרוז הפזמון 'זכור ברית אברהם'.

מוסף ראש השנה

בשבת אומרים 'יקום פורקן' ו'מי שברך' לקהל ובסופו, לפני המילים 'עם כל ישראל', מוסיפים לומר: 'ויכתבם בספר החיים'. הש"ץ אומר בניגון ימים נוראים את שני הפסוקים הראשונים והאחרונים של 'אשרי', וכן את פסוקי הכנסת ספר התורה. 'מזמור לדוד' ופסוקי 'ובנחה יאמר' נאמרים בניגוני ימים נוראים. ש"ץ של מוסף אומר התחינות לש"ץ בלחש.

בעמידה בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן החג אומרים: זה קרבן שבת וקרבן היום פאמור. כך הוא נוסח הסידורים המודפסים שמדפיסיהם קיצרו בפירוט החגים השונים, אך הנוסח המדויק של הגאונים והראשונים הוא: זה קרבן שבת וקרבן יום הזכרון פאמור.

בזכרונות לקראת סוף הברכה הגירסא היא: על גבי המזבח (ולא: על גב המזבח). בסוף ברכת זכרונות הנוסח הוא: ונעקבת יצחק, לזרעו של יעקב היום ברחמים תזכר.

יש נוהגים, כפי המצוין במחזורים, שהקהל אומר את הסילוק 'ונתנה תקף' מתחילתו ברצף אחד עד 'את רוע הגזרה', ולאחר מכן הש"ץ חוזר ואומר בניגנה עד 'הגזרה', בלא להפסיק לפני 'ותשובה ותפלה' וגו'. כאשר הש"ץ מסיים לומר 'הגזרה', פותח הקהל ואומר: 'כי כשמך', עד 'על מקדישי שמך', והש"ץ אומר זאת אחריהם בניגנה. ויש נוהגים שהקהל ממתיך לפני הקטעים המודפסים באותיות גדולות ביותר: 'ותשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזרה', וכן: 'ואתה הוא מלך א-ל חי וקים', כדי לומר אותם במשותף בהתעוררות גדולה. סגירת הארון לקראת קדושה היא לפני שהש"ץ אומר 'כסוד שיח' ו'ככתוב' שהם פתיחת הקדושה. אין אומרים 'תושגב' ולא 'ויאתיר' (אחר 'וכל מאמינים').

הש"ץ מתחיל לומר בקול רם ובנעימה 'עלינו לשבח' עד 'וגורלנו ככל המונם', והקהל אומר עמו. מוסיפים את הנשמט מאימת הצנזורה: שהם משתחווים להכל נריק ומתפללים אל אל לא יושע. סוגרים את ארון הקודש באמירת 'שלא שם חלקנו' עד 'לא יושע'. על הש"ץ להזהר שלא להפסיק בין מלת 'שלא'

למילים שאחריה. הכריעה והנפילה על הפנים מתחילה באמירת 'ואנחנו כורעים'. יש הזוקפים תוך כדי אמירת המילים 'לפני מלך', ויש הזוקפים אחר אמירת 'הקב"ה'. הש"ץ ממשיך לנגן, והקהל אומר עמו 'שהוא נוטה שמים' עד 'בגבהי מרומים'. ואז אומר הקהל בקול עם הש"ץ 'הוא אלקינו אין אחר' וכולם קוראים בקול גדול: 'אמת!'; וממשיך הקהל יחד עם הש"ץ: 'מלכנו אפס זולתו' וגו' עד 'אין עוד'.

גם הנשים בעזרה שלהן כורעות ומשתחוות.

מפני השבת, אומרים את הפיוט 'אהללה' של יום ב' דר"ה במקום 'אנסיכה', שנדחה אמירתו ליום ב' דר"ה. אומרים 'היום הרת עולם' ו'ארשת שפתינו'—אף בשבת, אבל בשבת אומרים 'לזכרון תקיעתנו' במקום 'לקול'. הקהל אומר 'היום הרת עולם' והש"ץ חוזר עליו בניגון, וכן נוהגים באמירת 'ארשת שפתינו'. בקהילות גדולות שבהן מספר כהנים רב, הש"ץ אינו מתחיל 'רצה' עד שהלוי הנוטל מודיע לו בהכרזת: 'רצה!'; שכל הכהנים גמרו ליטול ידיהם.

לפני 'וכל החיים' אין אומרים 'אבינו מלכנו זכור רחמיך'. הקהל מקדים לומר 'בספר חיים' והש"ץ חוזר עליו וממשיך לומר: 'ונאמר', עד: 'לחיים טובים תכתבנו', והקהל עונה 'אמן'. הש"ץ ממשיך: 'אלקים חיים כתבנו בספר החיים' והקהל עונה: 'אמן'. 'היום תאמצנו' וגו' אומר הש"ץ בנעימה, והקהל עונה 'אמן' בלבד. אין אומרים 'היום תתמכנו'. וכן בשחרית, מוסף ונעילה ביום הכפורים. 'אין כאלקינו' ו'אנעים זמירות בניגונים מיוחדים לראש השנה. אחר התפילה מברך איש את רעהו: 'גוט שבת אונד גוט יום טוב'.

מנחה

'אשרי' 'ובא לציון' וחצי קדיש אחריהם נאמרים בניגון שבת. בקריאת התורה, הפסוק האחרון נקרא בהרמת קול. חצי קדיש לפני העמידה ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ וכן הקדושה נאמרים בניגון יום חול; ההוספות 'זכרנו' ו'מי כמוך'— בניגון ימים נוראים; שלש הברכות האחרונות של חזרת הש"ץ, כולל ההוספות 'וכתוב לחיים' ו'בספר חיים' וכן קדיש 'תתקבל'— כולו בניגון שבת (אף שאין אומרים 'צדקתך').

ערבית ליל שני של ראש השנה — מוצאי שבת

שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'. בעמידה אומרים 'ותודיענו'. לפני 'עלינו' עושים קידוש של יקנה"ז. מניחים פרי חדש לפני הש"ץ לברכת 'שהחיינו'. אחר התפילה מברך איש את רעהו בברכת: 'גוט יום טוב'.

שחרית יום שני של ראש השנה

לפני הפיוט 'אדרת ממלכה' הש"ץ אומר 'תעיר ותריע' והקהל חוזר אחריו, אבל אחרי הפיוט רק הש"ץ אומר 'תעיר ותריע'. כמו כן אחרי הפיוט 'אאפיד', הש"ץ לבדו חוזר על 'מלך זוכר'. בפיוט 'מלך עליון', הקהל מקדים ואומר בנעימה את החרוז האחרון, 'שופט האמת', ואחריו הש"ץ. כל פעם שהש"ץ מזכיר את המלה: 'אמת', הקהל אומר אותה בקול רם. אחר כך הש"ץ אומר: 'ובכן נמליכך ה' מלך ה' מלך', ואינו כופל את המילים: 'ה' מלך'.

סדר 'אבינו מלכנו' (יום ב' דר"ה ואילך)

סדר 'אבינו מלכנו' נאמר בנחת, פיסקה פיסקה. כל פיסקה אומרה הש"ץ בנעימה מיוחדת (כל קהילה בנעימה המקובלת אצלה) ואחריו אומרה הקהל באותה נעימה. הפיסקה האחרונה 'חנו ועננו' נאמרת בלחש. בראש השנה ויום הכפורים, בפיסקאות אחדות מאריכים יותר בנעימה, בעיקר: 'חטאנו לפניך'; 'חדש עלינו שנה טובה'; 'כלה דבר וחרב'; 'קרע רוע'; 'כתבנו בספר' (כל החמש); 'שמע קולנו'; 'קבל ברחמים'; 'למען באי באש'; 'עשה למען שמך'. בשאר ימי התשובה, כל הפיסקאות נאמרות בניגון שוה. סדר 'אבינו

מלכנו' במנהג אשכנז שונה מסדר מנהג פולין.

קריאת התורה

אומרים י"ג מידות בנעימה (שלוש פעמים), תחינת 'רבון העולם' בלחש, ופסוק 'ואני תפילתי' בנעימה (שלוש פעמים). התוקע חיוב לעלות לתורה, מפני שלא תקע ולא עלה ביום הראשון. מכבדים את המקרא בגלילת ספר השני.

תקיעות דמיושב

לחולים בלבד הותר לקדש ולאכול לפני התקיעות, לפיכך לא נהגו לערוך הפסקה כלשהי לפנייהן. הרב דורש לפני התקיעות. אין הציבור אומר 'למנצח לבני קורח'. התוקע אומר לעצמו בלחש פסוקי קר"ע שט"ן וגו'. לפני התקיעות מכריזים: "שתיקה יפה עד אחר גמר כל התקיעות". המקרא יושב בעת הברכות וכל התקיעות דמיושב, וכן מחזיקי ספרי התורה ממשיכים לשבת בשעת התקיעות. התוקע מברך את ברכת השופר וגם ברכת 'שהחיינו', כיון שלא בירך 'שהחיינו' ביום א' דראש השנה. קול התקיעה, השברים והתרועה, הם מושמעים לפי מסורת קדומים המקובלת באשכנז:

- תקיעה. תחילת התקיעה בצליל רגיל, ומיד יורד התוקע לצליל נמוך יותר ותיכף עולה חזרה לצליל הראשון וממשיך בו עד סוף התקיעה.
- שברים. שלושה קולות מחוברים עולים ויורדים.
- תרועה. תשעה קולות מחוברים ורועדים.

מפסיקים קמעה בין 'שברים' ו'תרועה' של סדר תשר"ת. המקרא קורא: 'שברים', ותיכף אחר השמעתם קורא: 'תרועה' והתוקע מריע. אך אין המקרא קורא 'שברים תרועה' יחד. בין סדר תשר"ת לתש"ת ובין סדר תש"ת לתר"ת אומר המקרא: "שב!". התוקע מסיר את השופר מפיו ומניחו בסודר שהיה נתון בו לפני התקיעות, ונח התוקע כשליש דקה עד שחוזר ונוטל את השופר ומשיבו אל פיו. אחר תקיעה גדולה אומר הקהל 'אשרי העם' עד 'יהלכון'. המקרא חוזר על פסוק זה בניגון ימים נוראים, ואומר באותו ניגון פסוק ראשון של 'אשרי'. אחר אמירת 'תהילה לדוד', המקרא נוטל ספר תורה ואומר בניגון הזה: 'יהללו', ואומרים 'לדוד מזמור' בניגון ימים נוראים. המקרא מכניס את הספרים להיכל ואומרים 'ובנחה' בניגון ימים נוראים.

מוסף יום שני של ראש השנה

חצי קדיש לפני העמידה ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ נאמרים בניגון שבת. 'זכרנו' ו'מי כמוך' – בניגוני ימים נוראים. בחזרת הש"ץ אומרים פיוט 'אנסיכה' של יום א' דר"ה.

תקיעות דמעומד

תוקעים פעם אחת תשר"ת לפסוקי מלכיות; פעם אחת תש"ת לזכרונות; פעם אחת תר"ת לשופרות.

תקיעות בסוף התפילה

כפי שהתקבלה ההנהגה בדורות האחרונים, תוקעים בגמר התפילה ששים תקיעות נוספות, בקירבת מקום למושב הרב ולא על הבימה, להורות שכבר יצאו ידי חובה בארבעים התקיעות דמיושב ודמעומד. לפני 'עלינו לשבח' תוקעים שלושים תקיעות, ואחר 'אנעים זמירות' תוקעים שוב שלושים תקיעות, ולאחריהן אומרים שיר של יום ו'שיר מזמור לאסף'. בכל התקיעות שאחר חזרת הש"ץ תוקעים 'שברים-תרועה' בנשימה אחת, וכך מקריא המקרא. בימינו יש נוהגים בתקיעות שאחר 'אנעים זמירות' להשמיע את

הקולות של 'תקיעה', 'שברים' ו'תרועה' כמנהג מזרח אירופה.

מנחה

'אשרי' ו'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת, אבל פסוק אחרון של 'ובא לציון' וחצי קדיש אחריו בניגון יום חול. שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ וכן הקדושה נאמרות בניגון יום חול, אבל את ההוספות 'זכרנו' ו'מי כמוך', אומר הש"ץ בניגון ימים נוראים. את שלש הברכות האחרונות של חזרת הש"ץ, כולל ההוספות וכתוב לחיים ו'בספר חיים' וכן קדיש 'תתקבל', אומר בניגון חול.

תשליך

אחר מנחה ביום ב' של ראש השנה הולכים אל הנהר לאמירת 'תשליך'. ב'תשליך' אומרים רק את ארבעת הפסוקים 'מי א-ל כמוך' וגומר.

ערבית מוצאי ראש השנה

ש"ץ אומר 'והוא רחום' ו'ברכו' בניגון הארוך של מוצאי שבת בימי הסליחות. אין הש"ץ כופל 'לעילא ולעילא', וכן אין כופלים באף תפילה בימים שבין ראש השנה ויום הכיפורים. מבדילים בבית הכנסת לפני 'עלינו'. לאחר התפילה, וכן בשאר הימים עד ליום הכיפורים, מאחל איש לרעהו: 'חתימה טובה' (ולא 'גמר חתימה טובה').

צום גדליה

עוטפים את ספר התורה במעיל שחור עד אחרי קריאת התורה של מנחה. יש שנהגו שהש"ץ מסיים ברכת 'עננו' בניגון 'שומע תפלה'. לאחר נפילת אפים בשחרית ובמנחה אומרים את הפיוט 'שומר ישראל', אף שכבר אמרוהו בסוף סליחות. באמירתו אחר שמונה עשרה, הש"ץ אומר כל חרוז בנעימה ידועה, והציבור חוזר עליו באותה נעימה. בהוצאת ספר תורה, אין אומרים י"ג מידות ותחינת 'רבון העולם', ולא בשאר ימי התשובה מלבד הימים הנוראים. במנחה, קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא שמו, במילים: "יעמוד מפטיר".

סליחות ושחרית בעשי"ת

ש"ץ של סליחות עובר לפני התיבה ערבית שלפניהן ושחרית שאחריהן, אך לא למנחה. אָבֵל אינו עובר לפני התיבה בעשי"ת.

הפזמון 'רועה ישראל' של יום ב' דעשי"ת, נאמר בניגון פזמון 'מלאכי רחמים' של יום ב' דסליחות. הפזמון 'באשמרת הבקר' של יום ג' דעשי"ת והפזמון 'שחר קמתי' של יום ד' דעשי"ת, נאמרים בניגון פזמון 'שופט כל הארץ' של ערב ראש השנה.

ב'מי שברך' לעולי התורה מוסיפים: 'ויכתבהו בספר החיים'.

שבת שובה – האזינו

במעריב אומרים 'השכיבנו' וסוף קדיש שאחריו בניגון ימים נוראים. בברכת 'מגן אבות' אומרים 'המלך הקדוש'. בשחרית אומרים יוצר 'אור עולם קראו', אופן 'כי אם שם' בנעימה ידועה (ויש האומרים את סופו בניגון הפיוט 'רם על כל מלך' בקרובות, שנאמר השנה בשחרית יום שני של ראש השנה), נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אל אלקינו'.

את ההוספות 'זכרנו', 'מי כמוך', 'ויכתוב לחיים', ו'בספר חיים', אומר הש"ץ בניגון הברכה שבה הן מופיעות. אחר קדיש 'תתקבל', לפני הוצאת ספר תורה, הרב דורש דרשת שבת שובה. את דרשתו פותח באגדה,

ממשיך בהלכה ומשלים באגדה. הוא מסיים במלים: 'ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן'. אחר הדרשה אומרים קדיש דרבנן.

ב'מי שברך' לעולי התורה, בשחרית ובמנחה, מוסיפים: 'ויכתבהו בספר החיים'. הרב חיוב לעלות לתורה. הפסוק האחרון של קריאת לוי נאמר בהרמת קול. חמישי עד 'וחש עתדות למו'. חצי קדיש שלאחר קריאת התורה נאמר בניגון המיוחד לר"ח אלול ושבת שובה. מפטירים 'שובה' עד 'יכשלו בם' וממשיכים בהפטרת 'תקעו שופר' (בכמה חומשים נסדרה לפרשת וילך) ומסיימים: 'וידעתם... ולא יבושו עמי לעולם'. אין אומרים את פסוקי 'מי א-ל כמוך'. להפטרה זו אין מעלים פנוי. מזכירין נשמות גם בשבת זו, אף שיש בה יוצרות. בסוף ה'מי שברך' לקהל, לאחר המילים 'בכל מעשה ידיהם', מוסיף הש"ץ את הברכה: 'ויכתבם בספר החיים'.

בקדושת מוסף הקטע מ'והוא ישמיענו' נאמר בניגון 'רם על כל מלך' של קרובות שחרית יום א' דר"ה. אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם שופט'. קדיש 'תתקבל' שלאחר מוסף בניגון נבחר. בשבת זו אין אומרים שיר היחוד, מפני שעתיד להיאמר בליל יום הכפורים. במנחה אין אומרים 'צדקתך', אף על פי כן אין אומרים את סופו של קדיש שלם בניגון נבחר. בערבית אומרים את 'והוא רחום' ו'ברכו' בניגון הארוך של מוצאי שבתות בימי הסליחות. אין אומרים 'ויהי נעם' ו'ואתה קדוש'.

כפרות

בקהילות קטנות בהן מספר התרנגולים לכפרה מועט, נהגו לעשות כפרות ולשחטן בעלות השחר בין סליחות לשחרית, ויש מקומות שעשו כן לפני הליכה לסליחות, ויש – אחר שחרית. בקהילות גדולות בהן התרנגולים מרובים והשוחטים מועטים, ויש לחץ מופרז על השוחטים, העדיפו לשחוט את הכפרות לפני ערב יום הכפורים, כי כל עשרת ימי תשובה שוים לענין הכפרות, מצום גדליה עד ערב יום הכיפורים לעת ערב, מלבד הרגע של עלות השחר בערב יום הכפורים. אם לא עשה כפרות לפני יום כיפור, יכול לעשותן בהושענא רבה. בכל המקומות באשכנז נהגו לעשות כפרות (Kaporesh schlagen) על תרנגולים. כאשר עלו הנאצים לשלטון בגרמניה בשנת תרצ"ג, חוקקו חוק ארצי האוסר שחיטה ללא הימום. מאז נמנע מיהודי גרמניה לעשות כפרות על תרנגולים והחלו לעשות על דגים או תחליפים אחרים. לכן יש כיום הסבורים שכך היה המנהג באשכנז מקדם.

לוקחים תרנגול לבן לזכר ותרנגולת לבנה לנקבה, ונהגו ליקח עוף אחד לכמה זכרים או נקיבות. במעוברת יש הנוטלים עבורה תרנגול ותרנגולת. אומרים את הפסוקים: 'בני אדם', ובשעה שמסובבים סביב הראש אומרים 'זה חליפתי', כפי הסדר שמובא בסידורים והמחזורים. את פדיון הכפרות, כלומר את תמורתן, נותנים צדקה לעניים, ויש הנותנים את העוף עצמו.

סליחות ערב יום הכפורים

משכימים לפני עלות השחר ומרבים בסליחות כמו בערב ראש השנה. הסליחה 'אני עבדך' (אחרונה לפני הפזמון הראשון), נדפסה בספרי הסליחות כפי צורת אמירתה בערב ראש השנה, אבל אומרים אותה בהתאמה לערב יום הכפורים. במקום לומר: בכסה ליום חגנו, אומרים: בְּעֶשׂוֹר לַחֲדָשׁ מָחָר. מדלגים את הקטע המודפס באותיות קטנות: 'קדושים המליכוני'. בחרוז האחרון, במקום הכתוב: למחר בראש השנה, אומרים: לְמָחָר בְּעֶשׂוֹר לַשָּׁנָה.

בשני הפזמונים פותחים את ארון הקודש. פזמון 'ירצה צום עמך' נאמר בניגון 'שופט כל הארץ', ולפזמון 'זכור ברית אברהם' יש ניגון משלו. בפזמון זה, אחרי שהקהל חזר אחר הש"ץ לאמר את הקטע הראשון עד 'למען

שמך' כמו בפזמון רגיל, הש"ץ ממשיך 'אבדנו' עד 'למען שמך' והקהל חוזר אחריו את כל הקטע השני הזה. את הוידוי אומרים פעם אחת בלבד, דהיינו אומרים מ'או"א תבוא לפניך' עד 'ואנחנו הרשענו'. מדלגים 'אשמנו מכל עם' וגו', וממשיכים 'משיח צדקך' עד 'הרחמים והסליחות'. אין אומרים 'א-ל רחום שמך' וגו', ולא תחנון אף בעוד לילה.

שחרית ערב יום הכפורים

בין סליחות לברכות השחר, הולכים כל המתפללים – שהשכימו לפני עלות השחר – ליטול ידיהם כדי להעביר רוח רעה השורה על הידים. מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת. אין אומרים 'מזמור לתודה', 'אבינו מלכנו', תחנון ו'למנצח'. אחר יציאת בית הכנסת, הולכים לבית קברות, להתפלל ולחלק צדקה.

מנחה של ערב יום הכיפורים

מתפללים מנחה גדולה עם וידוי. אין אומרים 'יהי לרצון' לפני הוידוי. בפתחה לוידוי אומרים 'אנא תבוא לפניך תפילתנו', כנהוג ביום הכפורים.

מלקות

אחר מנחה כל אחד בורר לו חבר למלקות. מלקים איש את רעהו, בחגורה של עור, מלקות ארבעים, מכות קלות על הגב. הנלקה כורע לצד צפון, כריעה גמורה, כשברכיו נשענות ארצה ופלג גופו העליון נשען על הרצפה באמצעות זרועו השמאלית, כשידו הימנית פנויה להכאת לבו. המלקה אומר את הפסוק 'והוא רחום' עד 'כל חמתו', ובאמירת כל מלה מי"ג תיבות הפסוק נותן מכה אחת. הנלקה אומר אז וידוי 'אשמנו'. חוזרים על כך שלוש פעמים.

נרות יום הכפורים

במקום שאין חשש דליקה, מרבים בבית הכנסת בנרות שעה גדולים הדולקים מעת לעת. כל זכר (ולא נקבה), גדול או קטן, מביא נר אחד לבית הכנסת לעת תפילת מנחה של ערב יום הכפורים. הממונים על תאורת בית הכנסת מדליקים את כל הנרות, בלא ברכה, אחר הסעודה המפסקת, בעוד היום גדול. יש מקומות בהם נהגו למכור את זכות ההדלקה הזו. לא נהגו להדליק נרות לכפרת הורים שמתו, ובדורות האחרונים יש שהנהיגו להדליק נרות לכפרתם בבית הכנסת או בבית.

יש מקומות שכל אחד הניח את נרו לפני מקומו, ויש מקומות שקבעו להם כלי קיבול לאורך קיר. כדי למנוע שריפה יש מקומות שהגבילו את מספר הנרות לח"י, והטילו כל שנה גורל מי יזכה בכל אחד מהם. יש מקומות שמינו שומר נכרי לשמור על הנרות, והלה קיבל הוראה מערב יום הכפורים להדליק את כל הנרות שכבו, הוראה שאסור ליתן לו ביום הכפורים עצמו.

אין להניח את הנרות במקום בו כל פתיחת דלת או חלון יוצרת משב-רוח ומגבירה את בעירת הנרות. אם לא נמצא מקום מוגן בתוך בית הכנסת, יש להניח את הנרות מחוץ לבית הכנסת בחדר נפרד. הנשים מדליקות את הנרות שבבית כבכל שבת ומועד, ונותנות נר אחד בחדר השינה. מברכות עליהם 'להדליק נר של יום הכפורים', וברכת 'שהחינו'.

הפיוטים, הפסוקים והסליחות

פיוטי יום הכפורים של מנהג פולין-ליטא שונים ממנהג אשכנז, והמתפללים זקוקים למחזורי אשכנז המובהקים. (לתשומת לב: לא כל מחזורי רעדלהיים או מחזוריים עם תרגום לגרמנית הם כמנהג אשכנז). הפיוטים והתפילות נאמרים לפי מסורת פפד"מ ובנותיה. חלק מהפיוטים ניתקן על ידי קדמונינו הפייטנים באופן שהש"ץ אומר משפט אחד, והקהל עונה עליו, וחוזר חלילה. סדר האמירה מצוין בתוך המחזוריים.

בפסוקים והסליחות שצוין לאומרים בסירוגין חזן וקהל, ראוי לקהל לומר בלחש גם את פסוקו של הש"ץ, וכן לש"ץ את פסוקו של הקהל. הפסוקים שבין הסליחות הם הקדמה לסליחה הבאה, ולא תוספת לסליחה הקודמת, לפיכך יש לומר לפני כל סליחה את הפסוקים שלפניה. כל סליחה מתחילים במילים "אלקיננו ואלקי אבותינו", מלבד אותן סליחות שפותחות בשם ה' או בתוארו כגון 'אדוני'.

התפילות שנאמרות גם בראש השנה, כגון 'זכרנו לחיים' ו'אבינו מלכנו' – מנהגן כבראש השנה. בכל הקדישים שנתקנו לאמירת הש"ץ, כופלים בהם: 'לעילא ולעילא'.

מבואר בגאונים ובראשונים שעיקר התפילה ביום הכפורים היא אמירת סליחות עם י"ג מידות של רחמים שאינן חוזרות ריקם, לכן מקפידים מאוד לומר גם בתפילות שחרית, מוסף ומנחה לפחות שלש סליחות נבחרות מלבד הפזמון הקבוע, וכל המרבים בסליחות ללא פגיעה בזמני התפילות הרי זה משובח. מתוך כלל הסליחות המודפסות במחזוריים נבחרות מידי שנה לפני יום הכיפורים, על ידי הרב או השמש. בין סליחות מוסף בוחרים כל שנה את הסליחה 'אני הוא השואל' הנאמרת בניגון מיוחד. משתדלים שבמשך יום הכיפורים תיאמר עקידה אחת, לכל הפחות. את הסליחה 'רבת צררוני' רצוי לומר בשלוש תפילות של יום הכיפורים. נוסח כל הסליחות (עד הפזמונים) במחזור בלי שיבושי הצנזורה מופיע בקובץ 'פיוטים וסליחות' (תדפיס של 'מכון מורשת אשכנז').

הוידוים

הפתיחה לכל וידוי ביום הכפורים מתחילה במלה 'אנא תבוא לפניך' ולא במלים 'אלקיננו ואלקי אבותינו תבוא'. את הפתיחה הזו אומר הקהל כולו בניגון, וכן את הוידוי 'אשמנו' אומרים יחד בניגון מיוחד. נוסח הבקשה שבין פסקאות 'על חטא' הוא: 'ועל כולם סלח לנו מחל לנו כפר לנו' (בלא המילים: 'א-לוה סליחות'), מלבד בקשת 'ועל כולם' שבסוף 'ועל חטאים', שמוסיפים בה את המילים: 'א-לוה סליחות'. אחר 'בעזות מצח' אין אומרים את בקשת 'ועל כולם', אלא ממשיכים עד 'בתמהון לבב'. אומרים את סדר 'ועל חטאים' כמנהג פפד"מ, המודפס בתחתית העמוד. בסדר 'ועל חטאים' הש"ץ אומר כל פיסקה בניגון מיוחד, והקהל חוזר עליה בקול רם. מכים על הלב גם באמירה זו, במילים: 'שאנו חייבים'.

כל נדרי

בכניסת יום הכפורים, בהליכה לבית הכנסת, מברכים איש את רעהו: 'לשנה טובה תחתם', והמתברך עונה: 'גם אתה'.

לפני 'כל נדרי' מתעטפים בטלית. הרב, ואחריו בזה אחר זה שאר בעלי התפלה לפי סדר תפילותיהם, מברכים, בקול רם, בניגון ימים נוראים, את ברכת 'להתעטף בציצית'. פותחים את ארון הקודש עד גמר 'כל נדרי', אבל אין מוציאים ספרי תורה ואין מקיפים עמם ואין אומרים 'אור זרוע לצדיק'. שנים מנכבדי הקהל עומדים לימינו ולשמאלו של הש"ץ, ואומרים עמו ג' פעמים 'בישיבה של מעלה'. ש"ץ אומר בנעימה ידועה 'כל נדרי' ג' פעמים ובכל פעם מרים קולו יותר. הקהל אומר עמו בקול נמוך. נוסח 'כל נדרי' הוא כדעת רבנו תם, לשון עתיד בלבד: "מיום כפורים זה עד יום כפורים הבא עלינו לטובה". 'ונסלח' אומרים רק פעם אחת. את ברכת 'שהחיינו' אומרים כל המתפללים, והם מקדימים לסיים אותה לפני החזן כדי לענות 'אמן' על ברכתו.

ערבית ליל יום הכפורים

ברכת 'השכיבנו' נאמרת על ידי הש"ץ בנעימה, ולאחריה אומרים בניגון את הפסוק 'כי ביום הזה יכפר'. פותחים את ארון הקודש לפני אמירת 'יעלה', וסוגרים אותו לפני קדיש 'תתקבל'. 'שומע תפלה' אומרים

לפי נוסח פפד"מ. לתשומת לב: נוסח זה מודפס ברוכ המחזוריים בתחתית העמוד. בגמר התפילה שרים 'יגדל' ו'אדון עולם' בניגוני ימים נוראים.
רבים נשארים בבית הכנסת לאמירה משותפת של 'שיר היחוד' ו'שיר הכבוד'.

שחרית יום הכפורים

אחת מחמש ההשכמות.

סדר ברכות השחר הוא כבכל יום, ואין משמיטים את ברכת 'שעשה לי כל צרכי'. לפני 'ברוך שאמר' מתעטפים בטלית. הרב, ואחריו בזה אחר זה שאר בעלי התפלה לפי סדר תפילותיהם, מברכים, בקול רם, בניגון ימים נוראים, את ברכת 'להתעטף בציצית'.

בברכת יוצר גורסים 'ומאיר עיני המחכים לו' ולא 'המחכים לסליחתו'. בשחרית פותחים את ארון הקודש אחר 'ברכו', וסוגרים אותו לפני העמידה בלחש. בחזרת הש"ץ פותחים וסוגרים אותו כמו בראש השנה (ראה לעיל). הפיוט 'הגוים אָפֶס נְתָהוּ נִגְדָךְ חֲשׂוּכִים' שנקבע לאומרו בין 'מלך תר' לבין 'כי תודה', נדפס במחזוריים המאוחרים בצורה חלקית ומשובשת מחמת יד הצנזורה; הפיוט 'הגוים אֵימִים וּמְזֻמִּים קָדֵר וְאֲדוֹמִים' שנקבע לאומרו בין הפיוט 'חכמי תום' לבין 'ובכל תוקף' נשמט לגמרי מחמת הצנזורה; גם הפיוט 'מלכותם בְּאֶבְדָךְ עוֹבְדֵי פְסִילִי נִסְכִּים תִּפְּזֹן מִלְכוּתְךָ מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמַּלְכִּים', שנקבע לאומרו בין 'ובכל תוקף' לבין 'מאין כמוך באמצך', נדפס במחזוריים עם ליקויי הצנזורה. בפפד"מ נמנעו מאמירת שלשתם מחמת השתבשותם. נוסחי הפיוטים בשלמותם מופיעים בתדפיס המחולק בבתי הכנסת.

בפזמון, הקהל חוזר בקול על כל הפסקה הראשונה 'שופט כל הארץ' גם אחרי שהחזן מסיים את הפסקה השניה 'לובש צדקה' אבל לא אחרי הפסקה השלישית 'מטה כלפי חסד'.
אחר 'רצה' אומרים 'ותערב לפניך' במקום 'ותחזינה'.

קריאת התורה

העולים לתורה מברכים בניגון ימים נוראים הדומה לניגון הקריאה, וכן ה'מי שברך' וקריאת העולים לעלות - 'יעמוד' וכו', נאמרים בניגון זה. קריאת המפטיר וברכותיו – בניגון הרגיל. ב'מי שברך' לעולי התורה מוסיפים: 'ויברכהו ויכתבהו בספר מחילה וסליחה עם כל ישראל אחיו'. ראוי להעלות לתורה את בעלי שחרית ומוסף, אם לא קיבלו עליה בראש השנה.

חתימת הברכה האחרונה של ההפטרה היא בנוסח זה: 'מלך מוחל וסולח לעונותינו ולעונות עמו בית ישראל ומעביר אשמותינו בכל שנה ושנה, מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הכפורים'.

אחר ההפטרה מיחדים זמן קצר מאוד להזכרת נשמות, בו מזכיר כל אחד בעצמו את נשמות אבותיו ובני משפחתו בנוסח: "יזכור אלקים נשמת" וגו'. אין יחיד או הש"ץ אומר 'א-ל מלא רחמים', אין קוראים נשמות מתוך 'ממורכך', ואין אומרים 'אב הרחמים'. מי שהוריהם בחיים, אף הם נשארים בבית הכנסת. גם אבליים תוך שלושים י"ב חודש אומרים 'יזכור'.

מוסף יום הכפורים

סדר הכריעות של עבודת יום הכיפורים: הש"ץ מתחיל לומר בניגון: 'וכך היה אומר', והקהל אומר עמו מלה במלה עד 'לפני ה'. אחר כך אומר הקהל בלבד 'והכהנים והעם', ובאמירת 'היו כורעים' הקהל כורע על הברכים, ובאמירת 'ומשתחווים ומודים' כופפים ראשיהם, ובאמירת 'ונופלים על פניהם' מניחים פניהם על חציצה שעל הרצפה, ובאמירת 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' זוקפים. בסיימם, חוזר הש"ץ על הקטע 'והכהנים והעם', כורע ומשתחוה כמותם. כשאומר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', אומר זאת הקהל עמו.

גם הנשים בעזרה שלהן כורעות ומשתחוות.
מכים על הלב במילים הבאות: 'חטאתי, עויתי, פשעתי', 'כפר נא, לחטאים, ולעונות, ולפשעים, שחטאתי, ושעויתי, ושפשעתי'.
כשמונים את הזריקות, הקהל אומרם בנעימה יחד עם הש"ץ ולא אחריו.

מנחה של יום הכפורים

הוצאת ספר תורה והכנסה בניגון שחרית שבת. 'לדוד מזמור' נאמר בלא נעימה. טעמי המקרא וברכות התורה בניגון רגיל ולא של ימים נוראים. קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד מפטיר". בסוף ההפטרה אין מוסיפים 'מי א-ל כמוך'.

נעילה

הרב עובר לפני התיבה, אם הוא מוכשר לכך.
'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' בניגון מנחה של שבת. קדיש בניגון מיוחד לנעילה.
פתיחת הארון וסגירתו, כבשאר התפילות. פותחים אותו שוב לפני ה' שמות' וסוגרים אחר התקיעה.
ראשי הפזמונים הנאמרים בסליחות, נאמרים כל אחד בניגונו הקבוע כבעת אמירתו בימי הסליחות. אם הזמן קצר אומרם הקהל יחד עם הש"ץ. בפזמון 'זכור ברית' אומר הקהל יחד עם הש"ץ את קטעי 'והשב' ו'שוב' שבפזמון.
אחר 'רצה' אומרים 'ותערב' במקום 'ותחזינה'. כהנים עולים לדוכן אף אם נמשכת תפילת נעילה לתוך הלילה, כהוראת הראב"ה, אור זרוע, יראים, מהרי"ל, חות יאיר, שאילת יעב"ץ וסיעתם.

שמות ותקיעה

אחר קדיש 'תתקבל' אומרים את ה' שמות' לפי הסדר הנדפס במחזורי רעדעלהיים בתחתית העמוד, הוא הסדר דלהלן: ש"ץ אומר: 'ה' הוא האלקים', והקהל חוזר ואומר פסוק זה. על אמירה זו חוזרים חזן וקהל עוד שש פעמים. ש"ץ אומר פעם אחת: 'שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד', וקהל חוזר אחריו. כולם יחד אומרים פעם אחת בלחש: 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'.
הרב קורא: 'תקיעה', והתוקע משמיע תקיעה אחת בלבד אצל הבימה. מיד אחר כך פותחים בתפילת ערבית.

ערבית מוצאי יום הכפורים

'והוא רחום' ו'ברכו' בניגון מוצאי שבת. מבדילים בבית הכנסת, ומברכים על יין ונר ששבת ולא על בשמים. מברכים ברכת הלבנה מיד אחר ערבית, ולא ממתינים עד אחר אכילה. אחר התפילה מאחלים איש לרעהו: 'גוט יום טוב'. מחליפים את הפרכת והכסויים לאלו של ימי חול.

י"א תשרי

למחרת יום הכפורים [מכונה גם בשם 'אסרו חג של יום הכפורים'] משכימים לשחרית יותר משאר הימים, השכמה המכונה: 'אין גאטעס נאמען': 'בשם השם'. אין אומרים תחנון ולא 'למנצח'.

ערב יום טוב

בשחרית אין אומרים 'למנצח'. מחליפים את הפרוכת, המעילים, כסוי עמוד החזן והבימה באלה המיוחדים לחג.

נוסחי תפילה בחג וחול המועד

הנוסח בסוף 'והשיאנו' כבשבת: 'וישמחו בך ישראל אוהבי שמך'. במוסף, בברכה האמצעית, בקטע 'או"א

מלך רחמן, הנוסח הוא: שִׁוְכָה עָלֵינוּ (ולא 'אלינו').

ערבית ליל ראשון של סוכות – שבת

קבלת שבת כבכל שבתות השנה.

בארץ ישראל: שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'.

מפני השבת אומרים מערכות של ליל שני של סוכות 'חג אסיף' (במחזורי אשכנז המובהקים). אחר 'השכיבנו' אומרים 'ושמרו' ולאחריו את הפסוק 'וידבר משה'. אומרים את כל הדברים הקשורים לשבת קודש כמצוין במחזורים. אחר ברכת מעין שבע וקדיש 'תתקבל' אומרים 'במה מדליקין'. קידוש בתוך בית הכנסת. ברכת 'שהחיינו'. 'אמר רבי אלעזר'. 'עלינו'. 'יגדל' בניגון יום טוב.

שחרית יום ראשון של סוכות

'אדון עולם' נאמר בניגון סוכות. 'ברוך שאמר' – בניגון יום טוב. הש"ץ פותח בנעימת יום טוב באמירת 'הגדול בכבוד שמך' ולא פותח ב'הא-ל בתעצומות'. בניגון סוכות אומר הוא את הברכה החל מ'א-ל ההודאות' וממשיך בה עד סוף חצי הקדיש.

אומרים יוצר 'אכתיר זר', 'הכל יודוך', אופן 'אאמיר אותך'. את סוף האופן מ'פוצחים' הש"ץ אומר בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ראש השנה. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אנא הושיעה'. מפני השבת אומרים בחזרת הש"ץ את הקרובות של יום ב', 'ארחץ'. (קרובות אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא). הש"ץ אומר בנעימה 'מכלכל חיים בחסד' ואת סוף הסלוק מ'ושרפי מעל'. ברכת כהנים בניגון סוכות - גם בשחרית גם במוסף. בעת נשיאת הכפים אין לומר 'רבונו של עולם', מפני שאין אומרים תחנה בשבת, מלבד מי שחלם חלום רע באותו לילה.

בהלל בפסוקי 'יאמרו נא' מכנין הש"ץ להוציא את הציבור כאשר הוא אומרם בקול רם והציבור שותק. יש הנוהגים לומר בלחש גם את פסוקי 'יאמרו נא', אבל מקפידים על ענייה משותפת ומסודרת של 'הודו' על כל אמירת 'יאמרו' של הש"ץ, כפי הדין, ואין משבשים את סדר הענייה מתוך רצון לומר את פסוקו של הש"ץ בקול רם. פסוקי 'הודו' ו'אנא' נאמרים בניגון הנענועים. **בחוצ' לארץ:** קדיש תתקבל נאמר בניגון נבחר.

בארץ ישראל
קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון מיוחד ליום קריאת המגילה, ויש שמתחילים בניגון זה כבר מ'אנא ה' הצליחה נא' ובאותו ניגון מסיים הש"ץ את הברכה החל מהמילים 'כי לך טוב', וממשיך בו ואומר קדיש 'תתקבל'. לפני הוצאת ס"ת קוראים קהלת בברכה על מגילה של קלף. אין מברכים 'שהחיינו'. אחר הקריאה, קדיש יתום.

קריאת התורה ביום ראשון של סוכות ומוסף

פסוקי הוצאת ספר תורה והכנסתו נאמרים בניגוני יום טוב. בשבת אין אומרים י"ג מידות ותחינת 'רבונו של עולם' בהוצאת ספר התורה. חצי קדיש אחרי קריאת התורה בניגון סוכות. בעמידה בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן החג אומרים: זֶה קֶרְבֶּן שֶׁבֶת וְקֶרְבֶּן הַיּוֹם פָּאָמּוֹר. כך הוא נוסח הסידורים המודפסים שמדפיסיהם קיצרו בפירוט החגים השונים, אך הנוסח המדויק של הגאונים והראשונים הוא: זֶה קֶרְבֶּן שֶׁבֶת וְקֶרְבֶּן יוֹם חַג הַסֻּכּוֹת פָּאָמּוֹר.

אמירת 'הושענות' בשבת

אין מוציאים ספר תורה ואף אין פותחים את ארון הקודש.
ה'הושענות' נאמרות בנעימה של שאר ימי החג בהם מקיפים עם הלולב. הש"ץ אומר: 'הושענא', וקהל עונה: 'הושענא'; הש"ץ אומר: 'למענך אלקינו', וקהל עונה: 'הושענא'. וכן עונה הקהל בשאר שלוש אמירות 'למענך' של הש"ץ. לאחריהן אומר הש"ץ בנעימה את הפיוט 'אום נצורה', וקהל עמו. את שני החרוזים האחרונים אומר הש"ץ בקול ובניגון של 'למענך' ושלא כבשאר הימים עונה הקהל: 'הושענא' רק בפעם אחרונה בסוף הפיוט וכפי שנדפס בסידורים והמחזוריים. אחר כך אומר הש"ץ בנעימה כל חרוז של 'כהושעת אב המון', וקהל עונה על כל חרוז: 'כן הושע נא'. קדיש 'תתקבל' אחרי ה'הושענות' נאמר בניגון נבחר. את שירת 'אין כא-להינו' ושיר הכבוד, יש שנהגו לאמר בניגונים שנתייחדו לימים טובים.

מנחה של יום טוב ושבת

'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' וחצי קדיש אחריהם נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון שבת. קדיש 'תתקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.

ערבית מוצאי יום ראשון של סוכות ושבת בארץ ישראל

במוצאי שבת-יו"ט מזמרים 'לדוד ברוך' וכבכל מוצאי שבת מאריכים באמירת 'הוא רחום' ו'ברכו'. אומרים 'ויתן לך' ומבדילים בתוך בית הכנסת לפני שירת 'שיר המעלות'.

בחול
<p>ערבית ליל שני של סוכות</p> <p>שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'. אומרים מערבות 'אוחזי בידם'. (נמצאות גם במחזורי פולין-ליטא)</p> <p>אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'ידבר משה'. בעמידה מוסיפים 'ותודיענו'. קידוש יקנה"ז בתוך בית הכנסת. 'עלינו'. 'יגדל'.</p> <p>שחרית יום שני של סוכות</p> <p>אומרים יוצר 'אמין לנורא ואיום', 'המאיר לארץ', אופן 'אאמיר אותך'. בסוף האופן הקטע מ'פוצחים' נאמר על ידי הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של הפיוטים בקדושת מוסף של ר"ה. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אנא הושיעה' (במחזורי פולין-ליטא נמצא ביום א' דסוכות). אומרים בחזרת הש"ץ את הקרובות, 'אוימת'. (קרובות אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא). הש"ץ מנגן 'מכלכל חיים בחדס' ואת סוף הסלוק.</p> <p>נענועים הלל והושענות</p> <p>ראה להלן בחול המועד.</p> <p>מנחה של יום טוב</p> <p>'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.</p>

תפילין בחול המועד

הנחת תפילין בחול המועד, לשיטת רבותינו הראשונים והאחרונים באשכנז בכל הדורות, היא חובה גמורה

הקיימת בארץ ישראל כמו בחוץ לארץ (ורבינו עקיבא איגר הורה שגם מי שאבותיו חדלו מהנחת תפילין, עליו לחזור לקבלת אבות אבותיו ולהניחם). אם יש חשש 'לא תתגודדו', הן בארץ ישראל והן בחוץ לארץ, מניחים אותם בצנעה. מי שמנהג אבותיו בברכה, כפי שהיה המנהג ברוב קהילות אשכנז, מברך על התפילין גם בארץ ישראל. הש"ץ מברך על התפילין בלחש ולא בקול כבשאר ימים.

לפני נטילת לולב, וכן לפני הושענות, מתירים את הרצועה מהיד, כדי שלא תחצוץ באחיזת הלולב. אין הפסקה לפני מוסף לצורך חליצה. יש החולצים תפילין לפני הלל, יש החולצים לפני 'ובא לציון', יש החולצים לפני חצי קדיש ויש החולצים כמנהג הראשונים אחר מוסף, והורו פוסקי אשכנז שמועדי החליצה השונים בבית כנסת אחד אין בהם משום 'לא תתגודדו'.

שחרית חול המועד סוכות

'אדון עולם' בניגון סוכות. מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.

נענועים והלל

לפי גדולי הפוסקים באשכנז אין לברך על אתרוג שאין לו מסורת מדור דור, אף שיש לו סימנים. מסורת כזו היתה לבני אשכנז רק על אתרוגי קאלאבריה-יענעווע. לפני אמירת הלל הש"ץ מברך בקול רם את ברכת 'על נטילת לולב' בניגון של ברכת הלל, ובפעם הראשונה מברך כן גם את ברכת 'שהחיינו'.
את פסוקי 'הודו' ו'אנא' אומרים הש"ץ ואחריו הקהל בניגון סוכות. פני המנענע למזרח בכל הנענועים, וסדר הרוחות: מזרח, דרום, מערב, צפון, מעלה, מטה. בנוסף לנענועי באמירת 'הודו' ו'אנא' נא ישראל, הש"ץ מנענע גם ב'אמרו נא בית אהרן' ו'אמרו נא יראי ה'', והציבור מנענע בכל פעם שעונים 'הודו'.
במלה 'אנא' מנענעים לשתי רוחות, וכן במלה 'הושיעה' לשתי רוחות וכן במלה 'נא' לשתי רוחות, הן הש"ץ והן הקהל. אין מנענעים ב'אנא ה' הצליחה נא'.

קריאת התורה של חול המועד סוכות בארץ ישראל

בקריאת התורה יש הנוהגים גם בארץ ישראל לקרוא כמסורת אשכנז (כשיטת 'מור וקציעה', 'ביכורי יעקב' ו'בהר יראה' שגם בא"י יש מקום לקריאה זו, שהובאה להלכה ברמ"א, ואינה מחמת ספיקא דימא וכעין מנהג זה נהגו בארץ ישראל בימי מהרלב"ח, היינו, שביום א' של חול המועד הכהן קורא 'וביום השני', הלוי קורא 'וביום השלישי', ישראל ראשון קורא 'וביום הרביעי', וישראל שני קורא שוב 'וביום השני'. מיום שני של חול המועד והלאה, הכהן קורא את ה'יום' של אתמול, הלוי קורא את ה'יום' הנוכח, ישראל ראשון קורא את ה'יום' של מחר, וישראל שני קורא שוב ה'יום' הנוכח. חצי קדיש בגמר הקריאה בכל ימי חול המועד נאמר בניגון סוכות.

מוסף של חול המועד סוכות

בחזרת הש"ץ אומרים קדושת 'נקדש'. הש"ץ אומר את שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; סיום הברכה האחרונה – בניגון יום טוב, להודיע על אמירת הושענות. פיוטי ה'הושענות' נאמרים לפני קדיש 'תתקבל'.

הושענות

מוציאים ספר תורה אחד ומחזיקים אותו על הבימה עד גמר ההקפה. אחר הוצאת ספר התורה סוגרים את הארון מיד.

הש"ץ אומר: 'הושענא', וקהל עונה: 'הושענא'; הש"ץ אומר: 'למענך אלקינו', וקהל עונה: 'הושענא'. וכן עונה הקהל בשאר שלוש אמירות 'למענך' של הש"ץ. לאחריהן אומר הש"ץ בנעימה ידועה את הפיוט 'אערוך שועי'.

כולו, וקהל עמו. אין אומרים 'הושענא' אחר כל צמד מילים, מלבד בשני החרוזים האחרונים, אותם אומר הש"ץ בקול ובניגון של 'למענך' ואחרי כל אחד מהם עונה הקהל: 'הושענא', וכפי שנדפס בסידורים והמחזורים. סדר פיוטי ה'הושענות' לפי ימי החג הוא קבוע בכל השנים, ונמצא בסידורי ומחזורי אשכנז המובהקים. כך הוא סדר ההליכה בעת אמירתן: הש"ץ פונה לצפון ומתחיל להקיף, ואחריו הולך הרב, ואחריהם הולכים בני הספסל הראשון שחולפים על פניו, ואחריהם בני הספסל השני. בני הטורים הדרומיים מתחילים להקיף מיד אחרי הרב. בני הטור האמצעי נחלקים לשנים, הסמוכים לטור השמאלי הולכים עם בני הספסל הסמוך שמשמאל, והסמוכים לטור הימני הולכים עם בני הספסל הסמוך שמימין. כאשר הציבור כולו סיים להקיף, המחזיק בספר תורה יורד ומחזירו לארון וסוגרו. כשחוזר הש"ץ למקומו לפני התיבה אחר ההקפה אחרי ה'הושענא', אומר בקול רם: "אני והו' הושיעה נא", והקהל אחריו. הש"ץ אומר כל חרוז של 'כהושעת אלי' בנעימה, וקהל עונה על כל חרוז: 'כן הושע נא'. אחר החזרת ספר תורה אומרים קדיש 'תתקבל'.

תיקון ליל הושענא רבה

בליל הושענא רבה נוהגים רבים להיות נעורים עד לאחר חצות, וללמוד את סדר תקון ליל הושענא רבה. קוראים בחבורה בסוכה גדולה (או בבית), את כל ספר דברים ואת כל ספר תהלים. אין קוראים משנה תורה מתוך ספר תורה, אלא מתוך חומשים, ואופן הקריאה דומה לקריאה של ליל שבועות. יושבים כולם סביב שולחן ובראשם הרב. מחלקים את ספר דברים לפרשיות. הרב פותח בקריאת פרשת דברים עד 'שני', וקורא בקול רם בטעמים, ואחריו כל אחד ואחד לפי תורו וסדר ישיבתו קורא בקול רם פרשה אחת, והצבור קורא עמו בלחש. נהגו לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות. יש המקדימים לקום כמה פסוקים לפני כן כדי שלא להבדיל בין דברי תורה. הרב קורא את עשרת הדברות וכן את פרשת 'וזאת הברכה' כולה. בגמר קריאת ספר דברים, אומרים קדיש יתום.

את מזמורי התהלים קוראים כדרך אמירת תהלים המקובלת מקדמת דנא, היינו המקריא קורא פסוק אחד בקול רם (וקהל עמו בקול נמוך), והקהל עונה אחריו בקול רם את הפסוק שאחריו, וחוזר חלילה. לפני תחילת כל אחד מחמשת ספרי התהלים אומרים את ג' הפסוקים 'לכו נרננה', וגו'. ואחר סיום כל ספר אומרים את ג' הפסוקים 'מי יתן', וגומר, קדיש יתום ונוסח 'יהי רצון' המתאים לאותו ספר. במהלך הלימוד עומדים לרשות הלומדים מאכלים ומשקאות. יש העורכים הפסקה להגשתם בין סיום קריאת ספר דברים לבין התחלת אמירת תהלים.

שחרית הושענא רבה

אחת מחמש ההשכמות.

לפני התפילה מסירים את טבעות הלולב, לפחות את הטבעת העליונה. מחליפים את הערבות של אגד הלולב בחדשות. שמים פרוכת ומעילים לבנים של ימים נוראים, עד סוף התפילה. הש"ץ אינו לובש 'סארגנס' (קיטל). 'אדון עולם' בניגון ימים נוראים, וכן ברכת 'על נטילת ידי', ברכת 'להתעטף בציצית' דש"ץ ו'בורך שאמר'. ברכות השחר ופסוקי דזמרה בניגון חול. אין אומרים פסוקי דזמרה של שבת. 'אור חדש' עד 'לאורו' וכן 'והביאנו' עד 'וליהדך באהבה' אומר הש"ץ בניגון ימים נוראים, סיום הברכה – בניגון חול.

קריאת התורה בהושענא רבה

הוצאת ספר תורה בניגוני ימים נוראים. אומרים י"ג מדות ו'רבון' של ימים נוראים, 'ואני תפילתי'. אין אומרים 'על הכל'. ניגון הקריאה וברכות העולים לתורה וכן נוסח ה'מי שברך' – כבכל יום. כהן קורא 'וביום

החמישי, לוי 'וביום הששי', שלישי 'וביום השביעי'.

בארץ ישראל: הרביעי חוזר וקורא 'וביום השביעי'. **בחור"ל:** הרביעי חוזר וקורא 'וביום הששי' ו'וביום השביעי'.

חצי קדיש אחר קריאת התורה בניגון ימים נוראים וכופלים בו 'לעילא'. הכנסת ספר תורה בניגון ימים נוראים.

מוסף הושענא רבה

חצי קדיש לפני מוסף נאמר בניגון יום חול, ומ'לעילא' עד סופו – בניגון שבת. הניגונים בחזרת הש"ץ דמוסף כבשאר ימי חול המועד ואומרים קדושת 'נקדש'.

להושענות שבעה אנשים מוציאים שבעה ספרי תורה והם מחזיקים אותם על הבימה. ארון הקודש נשאר פתוח במשך ההקפות בלבד. בגמר הקפה ראשונה מחזירים אחד מהספרים, בגמר הקפה שניה מחזירים ספר שני, וכן בגמר כל הקפה ספר נוסף. ההקפה השניה היא 'אערוך שועי'. אחר הקפה שביעית והחזרת ספר שביעי, סוגרים את ארון הקודש. כשאין בבית הכנסת שבעה ספרי תורה, מחזירים לפי מנין הספרים המצויים, בחישוב שהאחרון יחזור בגמר ההקפה השביעית. הש"ץ אומר 'אני והו הושיעה נא', והקהל חוזר אחריו. 'כהושעת אלים' נאמר כבשאר ימי סוכות. בסופו, לא חוזרים על 'אני והו הושיעה נא', אלא הש"ץ ממשיך 'אנא הושיעה נא'. ניגוני הפיוטים של ההושענות הם כמו בשאר ימי חג הסוכות. בסוף הפיוט 'אז כעיני עבדים', יש האומרים 'שערי שמים פתח' בניגון סוף הפיוט 'אנסיכה' במלכיות של ראש השנה.

בגמר אמירת 'הושיעה את עמך', הש"ץ אומר קדיש בניגון נבחר של יום טוב.

חובטים את ההושענות אחר קדיש 'תתקבל'. לאחר החבטות אומרים 'עלינו', שיר של יום ו'שיר מזמור לאסף'. את בדי ההושענא מצניעים לשריפת חמץ או לאפיית מצות.

בחור"ל
<p>ערבית שמיני עצרת ושבת</p> <p>אומרים מערבות של שמיני עצרת: 'שמיני אותותיו'. (במחזורי אשכנז המובהקים). אחר 'השכיבנו' אומרים 'ושמר' ואת הפסוק 'וידבר משה'. בעמידה, בקידוש ובברכת המזון אומרים: אַתְּ יוֹם שְׁמִינִי חַג הַעֲצָרָת הַזֶּה. קידוש עם ברכת 'שהחיינו'. 'עלינו'. 'יגדל' בניגון יום טוב.</p> <p>שחרית שמיני עצרת</p> <p>ש"ץ של שחרית פותח במילים 'הגדול בכבוד שמך' (ולא 'הא-ל-ל בתעצומות'). 'בא"י א-ל-ל הודאות' עד סוף ברכת ישתבח עם קדיש (ויש שנהגו גם 'ברכו') – בניגון מתנת יד. בקדיש זה כופלים לעילא ולעילא. אומרים יוצר 'אם כאישון ננצרת', 'הכל יודוך', נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון. זולת 'אמונים אשר נאספו'.</p> <p>בעת נשיאת הכפים אין לומר 'רבנו של עולם', מפני שאין אומרים תחנון בשבת, מלבד מי שחלם חלום רע באותו לילה.</p> <p>פסוקי 'הודו' ו'אנא ה' הושיעא נא' נאמרים בניגון הנענועים.</p> <p>קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון מיוחד ליום קריאת המגילה, ויש שמתחילים בניגון זה כבר מ'אנא ה' הצליחה נא' ובאותו ניגון מסיים הש"ץ את הברכה החל מהמילים 'כי לך טוב', וממשיך בו ואומר קדיש 'תתקבל'.</p> <p>לפני הוצאת ספר תורה קוראים קהלת בברכה על מגילה של קלף. אין מברכים 'שהחיינו'. בקהילות בהן נהגו לקרוא מתוך חומשים מודפסים, אין מברכים שום ברכה. אחר הקריאה, קדיש יתום.</p>

בחור"ל

פסוקי הוצאת ספר תורה והכנסתו נאמרים בניגוני יום טוב. בשבת אין אומרים י"ג מידות ותחינת 'רבנו של עולם' בהוצאת ספר התורה. אומרים 'על הכל' בניגון.

קוראים לשבעה קרואים בפרשת 'עשר תעשר'. ב'מי שברך' לעולי התורה מוסיפים: 'ולכבוד הרגל', 'ויזכהו לעלות לרגל'. חצי קדיש אחר קריאת התורה נאמר בניגון סוכות. מכבדים את הרב בגלילת ספר שני משום ברכת 'מתנת יד'. הפטרה 'ויהי ככלות שלמה' עד 'ולישאל עמו'.

מתנת יד

הרב הוא הש"ץ עד סוף הכנסת ספר תורה, ובשבת מתחיל מ'יקום פרקן'. בסוף 'מי שברך' לקהל של שבת לפני המילים 'עם כל ישראל אחיהם', מוסיף הש"ץ: 'ויזכם לעלות לרגל'. לאחר 'מי שברך' לקהל מברכים עבור 'מתנת יד'. אחד מראשי הקהל אוהז ספר תורה בידו ומברך את הרב ב'מי שברך' של 'מתנת יד', ואחר כך אוהז הרב את ספר התורה ומברך ב'מי שברך' של 'מתנת יד' את כל הקהל. (המעוה שכל אחד קיבל על עצמו לתת כמתנת יד עבור לומדי תורה ועניי א"י וירושלים, נאספות אחר החג ונשלחות ליעדן).

אין אומרים 'יזכור' ברגלים, כי אסור לעורר עצב בימי חיוב דאורייתא של שמחה, כמבואר בראשונים. המורגלים באמירתו כמנהג פולין, יכולים לאומרו בזמן 'מי שברך' של 'מתנת יד'. 'אשר' והכנסת ספר תורה בניגוני ימים נוראים. הרב עצמו מכניס את הספרים לארון הקדש.

תפילת גשם

לפני מוסף תולים פרוכת לבנה. הש"ץ אינו לובש 'סארגנס' (קיטל). קדיש לפני מוסף – בניגון ימים נוראים, כופלים בו 'לעילא', ואומרים מ'לעילא' בניגון מיוחד לתפילות גשם וטל. לפני תפילה בלחש מכריז הש"ץ: "משיב הרוח ומוריד הגשם". הקהל אומר: מְשִׁיב הָרוּחַ וּמוֹרִיד הַגֶּשֶׁם (הַגֶּשֶׁם – גִּימַל בַּסְּגוּל וְלֹא בַקֶּמֶץ) בתפילה זו ואילך.

בעמידה בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן החג אומרים: זֶה קֶרֶבֶן שְׁבֵת וְקֶרֶבֶן הַיּוֹם בְּאָמֹר. כך הוא נוסח הסידורים המודפסים שמדפיסיהם קיצרו בפירוט החגים השונים, אך הנוסח המדויק של הגאונים והראשונים הוא: זֶה קֶרֶבֶן שְׁבֵת וְקֶרֶבֶן יוֹם שְׁמִינִי חַג הַעֲצֵרֶת בְּאָמֹר.

תפילת גשם נאמרת בתוך חזרת הש"ץ. פותחים את ארון הקודש בתחילת חזרת הש"ץ וסוגרים אותו לפני קדושה. ברכה ראשונה של חזרת הש"ץ נאמרת בניגון שבת. אחרי 'אתה רב להושיע', עדיין אין אומרים 'יטריח לפלג', אלא הש"ץ אומר: 'משיב הרוח ומוריד הגשם', וממשיך 'מכלכל חיים בחדש' בניגון שבת עד 'ונאמן אתה להחיות מתים', ורק אז אומרים 'יטריח לפלג' וכל הפיוטים הנלוים לפי ניגונייהם המיוחדים. (כולם גם במחזורי פולין, מלבד האחרון 'איום זכור').

בסוף הפיוטים מקדימים: לְשׁוֹבֵעַ נֹלָא לְרִזּוֹן, ואחר כך אומרים: לְחַיִּים נֹלָא לְמָנָת. יש האומרים את שלוש הבקשות הללו בניגון 'היום תאמצנו'. לאחריהן ממשיך הש"ץ בניגון מיוחד: מְמִית וּמְחַיֶּה וּמְצַמֵּחַ יְשׁוּעָה וְאֵין דּוֹמָה לָךְ, ומסיים בניגון שבת: בִּא"י מַחִיהַּ הַמֵּתִים.

את הקדושה אומר הש"ץ בניגון 'איום זכור נא'.

כהנים עולים לדוכן גם בתפילה זו, ואומרים את הברכה בניגון 'מתנת יד'.

קדיש 'תתקבל' בניגון נבחר וכופלים בו 'לעילא'. אין כאלקינו ו'אנעים זמירות', בניגון ימים נוראים.

בחור"ל
<p>מנחה של שבת ויום טוב</p> <p>אשרי עד סוף יובא לציון וחצי קדיש אחריהם נאמרים בניגון שבת. ב'מי שברך' לעולי התורה במנחה אין מוסיפים: 'ולכבוד הרגל', ויזכהו לעלות לרגל. חצי הקדיש לפני העמידה ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ נאמרים בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון שבת. קדיש 'תתקבל' – בניגוני פזמונים של סליחות ('פזמונים קדיש').</p>

ערבית שמחת תורה

מכירת מצוות לכל השנה: יין לקידוש, יין להבדלה, נר להבדלה, חיפוש, קיפול מפה והושטה, עץ חיים, וכיצא באלה. שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'.

בחור"ל	בארץ ישראל
<p>אומרים מערכות 'את יום השמיני'. אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'ידבר משה'.</p> <p>בעמידה, בקידוש ובברכת המזון אומרים: אָת יוֹם שְׁמִינִי חֲגֵ הַעֲצֶרֶת הַזֶּה. בעמידה מוסיפים 'ותודיענו'.</p> <p>קדיש 'תתקבל' בניגוני מועדי השנה ('יאהרעס קדיש'). קידוש יקנה"ז. 'עלינו'. 'גדל' בניגון יום טוב.</p>	<p>אומרים מערכות של שמיני עצרת. אחר 'השכיבנו' אומרים 'ושמרו' ואת הפסוק 'ידבר משה'.</p> <p>בעמידה, בקידוש ובברכת המזון אומרים: אָת יוֹם שְׁמִינִי חֲגֵ הַעֲצֶרֶת הַזֶּה.</p> <p>קדיש 'תתקבל' בניגוני מועדי השנה ('יאהרעס קדיש'). קידוש עם ברכת 'שהחיינו'. 'עלינו'. 'גדל' בניגון יום טוב.</p>

שירה וריקודים ('הקפות')

אודות: מקום המחולות; איסור קיפוף וריקוד בשבת ויו"ט; היתר מחול בשבת ויום טוב; איסור שירת פסוקים; נשים ונערות בבית הכנסת - ראה בכרכי ירושתנו א' וב' במקומם.

שמחה בליל יום טוב לכבודה של תורה

בבתי הכנסת כמנהג אשכנז המובהק בארץ ישראל, התקבלה ההנהגה לסיים את תפילת ערבית לגמרי, והחפץ ללכת לביתו, לקדש ולסעוד, יכול לעשות כן. האחרים נשארים בבית הכנסת ונוהגים לפי הסדר דלהלן שאינו חלק מתפילת ערבית, ושאוב מהנהגות של קהילות אחדות באשכנז בדורות האחרונים.

פסוקי 'אתה הראת' נאמרים בקול רם על ידי הש"ץ בזה אחר זה והקהל אומרם עמו בקול נמוך. לפני 'שמע ישראל' פותחים את ארון הקודש, ואומרים את הפסוק 'שמע' בניגון ימים נוראים ואת הפסוק 'ויהי בנסוע' בניגון שבת. לפני 'גדלו' מוציאים את ספרי התורה לשם 'חיפוש' (ועמם את שאר הספרים, "דרך כבוד של מעלה").

בחצו לארץ: בתוך ארון הקודש הריק, נהגו לשים נר דולק, עד שיוחזרו ספרי התורה.

הש"ץ אוחד את אחד מספרי התורה ואומר 'גדלו' בניגון ימים נוראים. הקפות בשירה ורננה. 'אנא ה', 'אלקי הרוחות' וכו', אומרים בניגון 'אגיל ואשמח'. כל מי שמכובד באמירת החרוזים הללו בכל הקפה והקפה לובש טלית משום כבוד הציבור.

בין ההקפות שרים שירים שונים, כגון 'אודה ה' בכל לבב', 'עס גיבט קיין גאט וויא אונזער גאט אין כאלקינו', 'נחית כצאן עמך', 'ויאתיו כל לעבדך' (השירים מופיעים בתדפיס מיוחד).

אחר ההקפות עושים את ה'חיפוש', היינו שגוללים את ג' ספרי התורה למקום הקריאה של מחר. נערים

שאינם בני מצוה, שהתכוונו והודיעו לגבאים לפני החג, קוראים בספרי התורה הללו בלא כרכה בטעמי המקרא בפרשיות שעומדים לקרוא מחר. כל נער קורא כשלשה פסוקים ולאחר מכן הקהל אומר לו בקול: 'ישר כח'. בשעת הקריאה, על הקהל לישיב במקומות מסודרים, כבקריאה רגילה, לכבוד המקום ולכבוד התורה, ולא להסתובב ולהרעיש. הכנסת ספר תורה בשירה: 'הללו', 'לדוד מזמור', 'ובנחה יאמר'.

שחרית שמחת תורה

'אדון עולם' נאמר בניגון הקפות ('אנא ה' הושיעה נא'), 'ברוך שאמר' – בניגון יום טוב. הש"ץ של שחרית פותח במילים 'הגדול בכבוד שמך' (ולא 'הא-ל בתעצומות'). 'הגדול' נאמר בניגון יום טוב, 'המלך' – בניגון ימים נוראים, 'שוכן עד' – בניגון שבת, 'וכתוב' – בניגון ברכת המגילה, 'בפי ישרים' – בניגון שני ספרי תורה, וסופו בניגון יום טוב.

בארץ ישראל: 'א-ל ההודאות' עד סוף ברכת ישתבח בניגון הקפות או מתנת יד. קדיש (ויש שנהגו גם 'ברכו') – בניגון מתנת יד. בקדיש זה כופלים לעילא ולעילא.

בחוצ' לארץ: 'א-ל ההודאות' עד סוף ברכת ישתבח עם קדיש לפני 'ברכו' – בניגון הקפות. תפילת שחרית מברכת יוצר עד 'הבוחר בעמו ישראל באהבה' מורכבת מניגוני השנה. אומרים יוצרות של שמחת תורה: יוצר 'אשרי העם' (גם במחזורי פולין), סלוק היוצר 'אשריך ישראל' (רק במחזורי אשכנז). **בארץ ישראל:** 'הכל יודוך'. **בחוצ' לארץ:** המאיר לארץ.

אופן 'אשרי אום קדוש' (רק במחזורי אשכנז). את סוף האופן מ'על כסא' אומר הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ראש השנה. נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון. אומרים בניגון את הזולת 'אז בקשוב' (נמצא גם במחזורי פולין). את הקטע המתחיל במילים 'ממצרים גאלתנו' אומר הש"ץ בניגון שביעי של פסח, ו'שירה חדשה' – בניגון ברית מילה.

בארץ ישראל
את תפילת העמידה אומרים מתוך המחזור לשחרית שמיני עצרת, כדי לזכור לומר את הזכרות השבת שמופיעות בו ואינן מופיעות בשחרית שמחת תורה.
בעת נשיאת הכפים אין לומר 'רבונו של עולם', מפני שאין אומרים תחנון בשבת, מלבד מי שחלם חלום רע באותו לילה.

ברכת כהנים וקדיש 'תתקבל' – בניגוני מועדי השנה ('יאהרעס קדיש'). פסוקי 'אתה הראת' נאמרים בעת שהש"ץ והמכובד בהוצאה עומדים לפני ארון הקודש. הש"ץ אומר בקול רם את הפסוקים בזה אחר זה והקהל אומרם עמו בקול נמוך. לפני 'שמע ישראל' פותחים את ארון הקודש, והש"ץ אומר את הפסוק 'שמע' בניגון ימים נוראים. לפני 'גדלו' מוציאים את כל ספרי התורה ואין מכבדים בחורים בנשיאתם.

בחוצ' לארץ: בתוך ארון הקודש הריק, נהגו לשים נר דולק, עד שיוחזרו ספרי התורה. הש"ץ אוחז אחד מספרי התורה ואומר 'גדלו'. אחר כך אומרים 'רוממו' עד 'בישועתו'. נושאי ספרי התורה מקיפים סביב הבימה ג' פעמים, הקפות ממש "כמו שמקיפים עם הלולב" (כמבואר ברמ"א), והקהל אינו מקיף אלא מנשק את ספרי התורה בעברם על פניהם. בכל אחת מהקפות אלה אומר החזן 'אנא ה', 'אלקי הרוחות', בניגון 'אגיל ואשמח'. בגמר הקפה שלישית מחזירים את רוב ספרי התורה לארון הקודש, מלבד ג' ספרי התורה שקוראים בהם. החזן ושנים שעמו מביאים את ג' הספרים לבימה, ואומרים 'על הכל' בניגון.

קריאת התורה דשמחת תורה

'ויעזור ויגן' אומרים בניגון בר מצוה. כהן עולה עם כל הכהנים החפצים לצאת בברכתו ולוי עולה עם כל הלויים החפצים לצאת בברכתו וישראל עם כל הישראלים החפצים לצאת בברכתו. ברכות עולי התורה וקריאתה הן בניגון הרגיל ולא בניגון של ימים נוראים.

בארץ ישראל	בחו"ל
לקריאת התורה בפרשת 'וזאת הברכה' עולים שבעה קרואים בלבד. כהן עד 'ישא מדברותיך', לוי עד 'מצריו תהיה', שלישי עד 'ובין כתפיו שכן', רביעי עד 'אלפי מנשה', חמישי עד 'עם ישראל', ששי עד 'ובגאותו שחקים', שביעי עם 'כל הנערים' עד 'תדרך'. ב'מי שברך' לעולי התורה מוסיפים: 'ולכבוד הרגל', 'ויזכרו לעלות לרגל'.	לקריאת התורה בפרשת 'וזאת הברכה' עולים חמשה קרואים בלבד. כהן קורא עד 'מצריו תהיה', לוי – עד 'ובין כתפיו שכן', שלישי – עד 'אלפי מנשה', רביעי – עד 'עם ישראל', חמישי עם 'כל הנערים' – עד 'ובגאותו שחקים'.

העולה ל'כל הנערים' מברך את ברכות התורה במתון מהרגיל, כדי שיוכלו הנערים הרכים לברך עמו. אחר ברכה אחרונה של 'כל הנערים' אומר כל הקהל את הפסוק 'המלאך הגואל' בטעמי המקרא. הש"ץ מברך ב'מי שברך' משותף את העולה השביעי עם כל הנערים.

בימינו יש בתי כנסת בהם נהגו אחר אמירת 'מרשות' לחתן תורה, לילך אל מושב החתן, לפרוס מעליו טלית ולהוליכו אל הבימה בשירת הפסוק 'ויהי בישורון מלך', ויש הנמענים מכך גם מטעם שאין לשיר פסוקים קורים לחתן תורה בארץ ישראל: מ'ויעל' ובחוץ לארץ: מ'מענה'. חתן תורה קורא בעצמו את הפסוק האחרון 'ולכל היד החזקה'. בסיום הספר קורא הציבור בקול רם כלפי המסיים את שתי המילים: חֲזַק וְנִתְחַזַּק, כלשון המקרא וקדוקו בשמואל ב', יב (ולא שלש מילים: "חזק חזק ונתחזק"), חתן תורה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה. שרים את החרוז הראשון של הפיוט 'אחד יחיד' לחתן תורה ולחתן בראשית, מיד אחר סיום ברכת 'אשר נתן'.

אחר הגלילה, מברכים את חתן התורה ב'מי שברך', ואז אומרים 'מרשות' של חתן בראשית. חתן בראשית קורא בעצמו את פרשתו. כשמגיע הקורא ל'ויהי ערב' של כל אחד מימי הבריאה, מקדים הקהל לומר בנעימה ידועה: 'ויהי ערב ויהי בוקר יום...', וחוזר על כך הקורא. אחר קריאת יום הששי, ממשיך הקהל לומר 'ויכלו' עד 'ברא א-להים לעשות', וחוזר הקורא על ניגון הקהל של 'ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי', וממשיך לקרוא בטעמי המקרא את פרשת 'ויכלו'.

לחתן תורה ולחתן בראשית בשובם מן הבימה למקומם אומר להם כל אחד מהעומדים בדרכם: 'מזל טוב', והם עונים: 'ברוך תהיה'.

חצי קדיש אחר הקריאה נאמר בניגון שמחת תורה (ויש – בניגוני 'אהרעס קדיש'). לאחר גלילת ספר שני מברכים את חתן בראשית ב'מי שברך'.

בארץ ישראל: עושים סדר מתנת יד. ראה בלוח המקביל לבני חוץ לארץ בשמיני עצרת.

שירה וזמרה עם ספרי התורה

בארץ ישראל: 'אשרי' בניגון ימים נוראים.

ש"ץ נוטל ספר תורה של מפטיר, חתן תורה נוטל ספרו וחתן בראשית נוטל ספרו, ובעמדם יחד כשבידיהם ג' ספרי התורה אומרים בנעימה: 'אשר בגלל אבות', 'שישו וגילו', 'אשריכם ישראל', 'אגיל ואשמח'. באמרם את החרוז החוזר: 'נגיל ונשיש', הם מכרכרים קלות וסובבים במקומם, וכן מכרכרים באמרם: 'תורה היא עץ חיים'.

בפיוט 'התקבצו מלאכים', אחר כל אחד מעשר שמותיו של משה רבנו ע"ה, אומרים: "...עלה למרום והוריד עז מבטחה", ואומרים שוב בנעימה: 'התקבצו' רמי 'עלה' לפני השם הבא אחריו, לפי הסדר. בפיוט 'אגיל ואשמח' מזמרים לכל אחד משמות אבות העולם את כל הבית: "...שמח בשמחת תורה בא יבוא צמח בשמחת תורה, תורה היא עץ חיים לכולם חיים כי עמך מקור חיים", ובמחזוריים קיצרו המדפיסים. פסוקי הכנסת ספרי התורה נאמרים בניגוני ימים נוראים.

בחור"ל	בארץ ישראל
מוסף דשמחת תורה כהנים עולים לדוכן גם בתפילה זו, ואומרים את הברכה בניגוני מועדי השנה. קדיש 'תתקבל' – בניגוני מועדי השנה ('יאהרעס קדיש').	הכנסת ספרי התורה הרב בעצמו מכניס את הספרים לארון. תפילת גשם ראה בלוח המקביל לבני חוץ לארץ בשמיני עצרת. רק שקדיש 'תתקבל' – בניגוני מועדי השנה ('יאהרעס קדיש').

ממתקים לילדים

מחמת ההקפדה לא לאכול בתוך בית הכנסת, חלוקת חבילות תשורה-מזכרת מחתני תורה ובראשית לילדים, נעשית בצורה מסודרת מחוץ לכתלי בית הכנסת, אחר סיום תפילת מוסף.

בחור"ל	בארץ ישראל
מנחה של יום טוב 'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.	מנחה של שבת ויום טוב 'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' וחצי קדיש אחריהם נאמרים בניגון שבת. ב'מי שברך' לעולי התורה במנחה אין מוסיפים: 'ולכבוד הרגל', 'ויזכהו לעלות לרגל'. חצי הקדיש לפני העמידה ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ נאמרים בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון שבת. קדיש 'תתקבל' – בניגוני פזמונים של סליחות ('פזמונים קדיש').

שמחה לכבוד התורה

בשעות אחר הצהרים, לפני מנחה או לאחריה, מתאסף הקהל למחולות לכבוד התורה. בארץ ישראל אין לנוהגים להדליק מדורה את האפשרות השנה מחמת השבת. אין מוציאים ספרי תורה, ואין אומרים 'אתה הראית'. מחוץ לבית הכנסת מכינים מזונות, פירות ומיני מתיקה עם משקאות, ואוכלים ושותים ושמחים שמחה של מצוה.

בחור"ל	בארץ ישראל
מוצאי יום טוב במוצאי יו"ט אין אומרים 'לדוד ברוך' אך מאריכים באמירת 'והוא רחום' ו'ברכו' כבמוצאי שבת. מבדילים לפני 'עלינו'.	מוצאי שבת ויום טוב במוצאי שבת-יו"ט מזמרים 'לדוד ברוך' וכבכל מוצאי שבת מאריכים באמירת 'והוא רחום' ו'ברכו'. אומרים 'ויתן לך' ומבדילים לפני שירת 'שיר המעלות'.

אסרו חג וסוף חודש תשרי
בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.
אין אומרים תחנון עד סוף החדש ובאסרו חג אין אומרים 'למנצח'. בב' (גם באסרו חג בחור"ל) וה' אומרים 'א-ל אך אפים' לפני קריאת התורה, בניגון הימים שאין אומרים בהם תחנון.

שבת בראשית
אומרים יוצר 'א-ל נשא', אופן 'לבעל התפארת' בניגון ידוע, נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אחשבה לדעת'.
כהן קורא עד 'יום שלישי', לוי עד 'יום חמישי', שלישי עד 'לעשות', רביעי עד 'הוא שמו', חמישי עד 'וילבשם', ששי עד 'לקח אתו אלקים'. חתן בראשית עולה לתורה. מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש. מפטירים 'ויאמר לו יהונתן'.
אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל. מברכים החדש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש מרחשון יהיה למחר ביום הראשון וביום השני". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו בניגון 'הלכה ותוספות'.
בסוף קדושה של מוסף אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם ישכיל'. הש"ץ אומר קדיש 'תתקבל' בניגון נבחר.
מסיבת חתן בראשית לכל הקהל אחר תפילת מוסף.
במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.
בראש חדש אין אָבֵל עובר לפני התיבה בכל ג' התפילות, והיינו גם בערבית של מוצאי שבת.
במוצאי שבת קודם שמונה עשרה מכריזים: 'יעלה ויבא'.

מרחשון

ראש חדש מרחשון
בערבית ובשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון, אך לא באמירת 'והוא רחום' אם לא חל במוצאי שבת.
ליל ראשון של ראש חדש לפני תפילת שמונה עשרה, מכריזים: 'יעלה ויבוא' ובליל שני מכריזים: 'ראש חדש'.
'הודו' ו'אנא' שבהלל נאמרים בניגון נבחר. אין הפסקה בין חצי קדיש למוסף. יש החולצים תפילין לפני הקדיש, ויש שחולצים אחר מוסף. בחזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ אומר את הקטע מ'לטובה ולברכה' עד 'עון' בניגון 'הלכה ותוספות' (כמו ב'יחדשהו' של ברכת חדש מרחשון), וממשיך בניגון יום חול.

פרשת נח

תענית בה"ב של מרחשון מאחרים למחצית השניה של החדש. בקהילות שאין להם אפשרות להבדל מבני פולין ומתענים עמם בה"ב בתחילת החדש, אז ב'מי שברך' של קהל, אחר 'וצדקה לעניים', מוסיפים בשבת זו את המילים: 'וכל מי שיתענה שני וחמישי ושני'.

במנחה, לוי קורא עד 'ונסוע הנגבה'.

במוצאי שבת, לפני שמונה עשרה, מכריזים בקול רם: 'שאלה', כדי להזכיר לקהל לומר: 'ותן טל ומטר'.

פרשת לך לך

במנחה כהן קורא עד 'מעל עבדך'.

ט"ז במרחשון

בליל ט"ז במרחשון תרצ"ט חרבו בתי הכנסת בגרמניה והחלה רדיפת היהודים באכזריות חמה, שהמשיכה בהשמדתם בשנות הזעם הנוראות ת"ש-תש"ה. הקפידו הרבנים שלא לכנות את ליל שריפת קדשי ישראל בשם 'ליל הבדולח', שהוא השם שניתן על ידי הפושעים הנאצים מתוך לעג, אלא בשם 'ט"ז במרחשון' (כמו ט' באב, י' בטבת, י"ז בתמוז וכיו"ב). לזכר ליל פורענות זה הנהיגו רבני גרמניה הניצולים כמה ענינים, זה בכה וזה בכה, והבוחר יבחר:

תענית יחידים; תענית ח"ק שנקבעה דוקא ליום זה; השמעת דברי הספר; אמירת מזמור תהלים אחר ערבית, היינו מזמור ע"ד (או מזמור ע"ט, או מזמור פ', או מזמור פ"ג); סיום ש"ס משניות מצטבר של בני קהילה מלווה בדברי הספר וזכרון (בלא סעודה, שנערכת רק כאשר הציבור למד בצוותא את אותה מסכת); אמירת סליחה 'ה' אלקי רבת' ביום שני של תענית בה"ב הסמוך לט"ז במרחשון.

פרשת וירא

מסיימים את ההפטרה במילים: 'ותאמר שלום'.

ב'מי שברך' של קהל, אחר 'וצדקה לעניים', מוסיפים את המילים: 'וכל מי שיתענה שני וחמישי ושני' (מלבד באותן קהילות שעשו כן כבר בפרשת נח).

תענית שני קמא (של בה"ב)

יש המתענים כל היום כולו כמבואר בשולחן ערוך, ויש המתענים רק תענית שעות. כאשר יש עשרה מתענים בבית הכנסת, אומרים סליחות בברכת 'סלח לנו' של חזרת הש"ץ אחר המילים 'כי פשענו'. לפני ברכת 'רפאנו' אומר הש"ץ ברכת 'עננו'. כאשר אין עשרה מתענים, אין אומרים 'עננו' ואת הסליחות אומרים לאחר חזרת הש"ץ, ובתחילתן משמיטים את משפט הפתיחה 'סלח לנו' ופותחים מיד באמירת 'א-ל ארך אפים', ובסופן אין מוסיפים את התחינות של עשי"ת 'עננו' וגו'. סדר הסליחות הוא כמנהג אשכנז המובהק. בסליחה המתחילה 'ישראל עמך תחינה עורכים' יש הרבה שיבושים מהצנזור. (הנוסח הנכון ללא שיבושי הצנזורה מופיע בתדפיס 'קובץ פיוטים וסליחות' של מכון מורשת אשכנז).

אחר 'והוא רחום' הגדול, נפילת אפים ו'ה' אלקי ישראל', אומרים 'שומר ישראל', שהוא פיוט הנועד לימי תענית ציבור בלבד. הש"ץ אומר כל חרוז של 'שומר ישראל' בנעימה ידועה, והציבור חוזר עליו באותה נעימה. כאשר יש עשרה מתענים קוראים בתורה בפרשת 'ויחל'.

במנחה, כאשר יש עשרה מתענים בבית הכנסת, מוציאים ספר תורה וקוראים בו 'ויחל' ובתפילת שמונה

עשרה אומרים 'עננו'. כמנחה אין אומרים 'שומר ישראל' אחר נפילת אפים אלא ממשיכים כרגיל 'ואנחנו לא נדע'.

תענית חמישי

נוהגים כבשני קמא, ואומרים את הסליחות המיוחדות לתענית חמישי כמנהג אשכנז המובהק. הפזמון 'רעה ישראל' נאמר בניגון 'מלאכי רחמים'. הרפריין הוא: 'ה' אלקים סלח נא, מי יקום יעקב כי קטן הוא'.

פרשת חיי שרה

לוי קורא עד 'עם אדני אברהם', רביעי – עד 'לבן אדני', חמישי – עד 'וישתחו ארצה לה', ששי – עד 'אחרי אמר'. מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש. אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל. מברכים החדש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש כסלו יהיה ביום השלישי וביום הרביעי". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו בניגון 'מעוז צור'.

תענית שני בתרא

נוהגים כבשני קמא, ואומרים את הסליחות המיוחדות לתענית שני בתרא, כמנהג אשכנז המובהק. בסוף הסליחה המתחיל 'אזון תחן' יש הרבה שיבושים מהצנזור. (הנוסח ללא שיבושי הצנזורה מופיע בתדפיס 'קובץ פיוטים וסליחות' של מכון מורשת אשכנז).

כסלו

פרשת תולדת

חמישי קורא עד 'ויברכהו', ששי – עד 'ברוך יהיה'.

פרשת ויצא

בשם 'יששכר' קוראים רק שי"ן אחת, וכן בכל 'יששכר' בתורה כולה. מפטירים 'ויברח יעקב' ומסיימים ב'יכשלו בם' בלא תוספת פסוקי ספר יואל של שבת שובה.

'שאלה' בחוץ לארץ

בערבית מוצאי שבת, לפני שמונה עשרה, מכריזים בקול רם: 'שאלה', כדי להזכיר לקהל לומר: 'ותן טל ומטר'.

פרשת וישלח

מפטירים 'חזון עובדיה'.

הדלקת נר חנוכה

נהגו בכל תפוצות אשכנז להדליק נר חנוכה בבית לאחר צאת הכוכבים.

מאז ימות רבותינו הראשונים נהגו בכל תפוצות האשכנזים להתפלל ערבית מבעוד יום, והדלקת נר חנוכה אחרי תפילת ערבית. בדורות האחרונים מעת שנוסדו חברות 'מעריב בזמנו', יש שהקדימו את הדלקת נר חנוכה לערבית, ויש שהקדימו ערבית לנר חנוכה.

בבית הכנסת מדליקים לפני ערבית. מדליקים בבית הכנסת נרות זקופים, הן של שעה הן של שמן בבזיכים זקופים בהם הלהב עולה כבמנורת בית המקדש. המנורה מוצבת דרומית לארון הקודש, והמדליק עומד כשאחוריו לדרום ופניו לצפון. ביום הראשון מתחיל מימינו, שהוא הנר הסמוך לארון הקודש, ובשאר

ימים מתחיל מהשמאלי הנוסף ופונה לימינו.

נוסח הברכה הוא: "להדליק נר של חנוכה". הש"ץ אומר בנגינה מיוחדת את הברכות ולאחריהן: 'הנרות הללו'.

ערבית לילי חנוכה

נהוג שהציבור כולו מגיע להדלקת הש"ץ, בפרט בלילה הראשון, להגדיל את פירסום הנס ברוב עם. לפני ערבית אומרים: 'שיר המעלות הנה ברכו' וחצי קדיש, כבכל מעריב בזמנו בחול. 'ברכו' מאריכים לומר בניגון כבמוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין אומרים בו תחנון. אין מכריזים 'על הנסים' לפני שמונה עשרה, כי זוכרים לאומרו מחמת הדלקת הנר. הנוסח הוא 'על הנסים' בלא וי"ו החיבור ('ועל הנסים').

בגמר התפילה שרים 'מעוז צור' בציבור. מהפיוט 'מעוז צור' שרים רק את חמשת הבתים שבודאי נתחברו על ידי הפייטן ר' מרדכי, בלא תוספות שנתפרסמו בתקופה מאוחרת כמו 'חשוף זרוע' ודומיו.

נרות חנוכה של בית הכנסת דולקים ברציפות מעת לעת, ואם אי אפשר, חוזרים ומדליקים אותם בשחרית. אבל אינו עובר לפני התיבה בכל תפילות חנוכה, אך אינו מסתיר את העטרה השחורה בטליתו.

שחרית ימי חנוכה

'אדון עולם' נאמר בניגון 'מעוז צור'. 'ועלו מושיעים בהר ציון' – בניגון המאורה 'שני זיתים'. מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. 'הודו' ו'אנא' שבהלל – בניגון 'מעוז צור'. בקריאת התורה יש הנוהגים גם בארץ ישראל לקרוא כנהוג בחוץ לארץ, היינו מיום שני עד יום חמישי של חנוכה, כהן ולוי קוראים בנשיא של אותו יום וישראל בנשיא של מחר. חצי קדיש אחרי קריאת התורה נאמר בניגון המאורה של שבת חנוכה 'שני זיתים'.

לילי שבתות חנוכה

בערב שבת לפני מנחה מדליקים נר חנוכה בבית הכנסת.

'לכה דודי', לפחות את החרוז האחרון, מזמרים בניגון מיוחד לשבת זו.

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה. סיום ברכת 'השכיבנו' והחלק הראשון של חצי קדיש – בניגון מיוחד לשבת זו. (נוהגים החזנים לזמר ניגון זה ל'ביני ובין בני ישראל וכו'). אחר 'גדל' שרים 'מעוז צור' בציבור.

שחרית שבת ראשונה של חנוכה

'אדון עולם' נאמר בניגון 'מעוז צור'. 'ועלו מושיעים בהר ציון' – בניגון המאורה 'שני זיתים'. 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה.

אומרים יוצר של שבת חנוכה 'אודך כי אנפת', מאורה של שבת חנוכה 'שני זיתים' בניגון. חתימת הברכה מ'אור חדש' נאמרת בניגון 'כי א-ל שומרנו' של שבת חנוכה. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אין צור חלף'.

החלק הראשון של חצי קדיש אחרי קריאת התורה נאמר בניגון 'כי א-ל שומרנו', והחלק השני בניגון מיוחד לשבת חנוכה. 'מי שברך' לשביעי אחרי הגבהת הספר הראשון. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני. למפטיר קוראים בספר שני בפרשת נשא, מ'ויהי ביום כלות' עד 'קרבן נחשון בן עמינדב'. אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל. מברכים החדש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש טבת יהיה ביום החמישי וביום הששי". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף 'יחדשהו' בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו בניגון 'מעוז צור'. בקדושת מוסף אומרים את הפיוט של חנוכה 'אלקיכם

יביא משיחו'. קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.

מנחה בשבתות חנוכה

במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

מוצאי שבת חנוכה

בעת אמירת 'ויהי נועם' עורכים את הנרות. אחר קדיש 'תתקבל', מדליק הש"ץ נרות חנוכה. 'ויתן לך' אחר ההדלקה. הברלה על היין ו'שיר המעלות' כבכל מוצאי שבת. אף במוצאי שבת בגמר התפילה שרים 'מעוז צור' בציבור.

טבת

ראש חודש טבת

חצי קדיש אחרי קריאת התורה נאמר בניגון ה'מאורה' של שבת חנוכה 'שני זיתים'.
בחזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' וכו' עד 'עון' בניגון 'שני זיתים' וממשיך בניגון יום חול.

שבת שניה דחנוכה

'אדון עולם' נאמר בניגון 'מעוז צור', 'ועלו מושיעים בהר ציון' – בניגון המאורה 'שני זיתים', 'בפי ישרים' – בניגון המיוחד לשבתות שמוציאים בהן שני ספרי תורה. אומרים יוצר 'אודך כי עניתני'.
מחציתו השניה של הקדיש אחרי קריאת התורה נאמרת בניגון מיוחד לשבת חנוכה. בקריאה למפטיר אין מוסיפים פסוקים מפרשת בהעלתך.

אין אומרים 'אלקיים' בקדושת מוסף. קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון נבחר.
במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

פרשת ויגש

שלישי קורא עד 'רוח יעקב אביהם', רביעי – עד 'הביא אתו מצרימה'.

עשרה בטבת

עוטפים את ספר התורה במעיל שחור עד אחרי קריאת התורה של מנחה.
אומרים סליחות בברכת 'סלח לנו' של חזרת הש"ץ אחר המילים 'כי פשענו'. סדר הסליחות הוא כמנהג אשכנז. הפזמון 'אבתי כי בטח' משובש מאד בידי הצנזור. הנוסח הנכון ללא שיבושי הצנזורה מופיע בתדפיס 'קובץ פיוטים וסליחות' של מכון מורשת אשכנז. הפזמון נאמר בניגון מיוחד לפזמונים של צום גדליה, עשרה בטבת ותענית אסתר. לפני ברכת 'רפאנו' אומר הש"ץ ברכת 'עננו'. יש מקומות שהש"ץ מסיים ברכת 'עננו' בניגון 'שומע תפלה'.

אחר נפילת אפים אומרים 'שומר ישראל', שהוא פיוט הנועד לימי תענית ציבור בלבד. הש"ץ אומר כל חרוז של 'שומר ישראל' בנעימה ידועה, והציבור חוזר עליו באותה נעימה. סדר 'אבינו מלכנו' ניתקן לאמירה בעשרת ימי תשובה בלבד, ואין אומרים אותו בתעניות ציבור בשאר ימות השנה.
לפני הוצאת ספר תורה אומרים 'א-ל ארך אפים', כבכל תענית ציבור, גם כשאינה בימי שני וחמישי.
במנחה, קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד מפטיר". בארץ ישראל עולים הכהנים לדוכן. אין אומרים 'אבינו מלכנו', ולא 'שומר ישראל'.

פרשת ויחי

רביעי קורא עד 'ולבן שנים מחלב', חמישי – עד 'קויתי ה', ששי – עד 'עם רב'. חמישי נחשב לעליה חשובה, בגלל קריאת הפסוק 'לשועתך קויתי ה' שבסופה. בקריאת מילים אלו הקורא מרים קולו. בסיום הספר קורא הציבור כלפי המסיים את שתי המילים: חֲזַק וְנִתְחַזַּק, כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל ב' יב (ולא שלש מילים: "חזק חזק ונתחזק"), העולה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה, ורק הקורא בתורה חוזר על קריאה זו. קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון נבחר לכבוד סיום הספר.

(אוצר הספרים)

פרשת שמות

מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש. אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל. מברכים החדש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש שבט יהיה ביום שבת קדש הבא עלינו לטובה". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף 'יחדשהו' בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו בניגון פרשת שקלים.

שבט

פרשת וארא – ראש חדש

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלק השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות שמוציאים בהן שני ספרי תורה. לפני תפילת העמידה של ערבית ליל שבת מכריזים: 'ראש חדש'. 'בפי ישרים' נאמר בניגון המיוחד לשבתות שמוציאים בהן שני ספרי תורה. אומרים יוצר של שבת וראש חדש 'אלקיניו אלקים אמת', אופן 'לך אלים' בניגון, נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אמונתך אמת'. 'הודו' ו'אנא' בהלל נאמרים בניגון נבחר. חצי הקדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון ראש חדש. 'מי שברך' לשביעי נאמר אחר הגבהת הספר הראשון.

בעמידה של מוסף, בברכת 'אתה יצרת', בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן ראש חדש, אומרים: זֶה קֶרְבֵּן שֶׁבֶת וְקֶרְבֵּן רֹאשׁ חֹדֶשׁ כְּאָמֹר. בסוף הקדושה אומרים את הפיוט של שבת וראש חדש 'אלקיעם יזריח'. 'לדור ודור' נאמר בניגון שבת, 'הא-ל הקדוש' – בניגון יו"ט עד 'כאמור', 'וביום השבת' – בניגון שבת עד 'זה קרבן שבת', מ'וקרבן ראש חדש כאמור, ובראשי חדשיכם' – בניגון יו"ט, 'ישמחו' – בניגון שבת, 'אלקיניו' עד 'לטובה ולברכה' – בניגון יו"ט, 'לששון ולשמחה וכו' עד 'עון' – בניגון פרשת שקלים, 'כי בעמך' עד סוף העמידה – בניגון שבת. קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר. במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

פרשת בא

במנחה, כהן קורא עד 'מזה אתכם', לוי עד 'לפני העם'.

בשלח – שבת שירה - ט"ו בשבט ('חמשה עשר')

בפסוקי דזמרה אומר הש"ץ את שירת הים בניגון קריאתה בתורה בשבת זו. את הקטע המתחיל במילים 'ממצרים גאלתנו' אומר הש"ץ בניגון שביעי של פסח, ו'שירה חדשה' – בניגון ברית מילה.

הפסוק האחרון של קריאת לוי נאמר בהרמת קול. שלישי ורביעי הן עליות חשובות. בקריאת שלישי, שלשת הפסוקים המתחילים 'ויסע', 'ויבא', 'ויט' נקראים בהרמת קול, ובמלה האחרונה לפני כל אחד מפסוקים האלה, הקורא מאריך בנגינה. גם המחצית השניה של הפסוק האחרון, מן 'ויאמר מצרים', נאמרת בהרמת קול. בקריאת רביעי בפסוק האחרון, המילים מ'כל המחלה', נקראים בהרמת קול.

קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר לכבוד ט"ו בשבט. אוכלים תבשיל של חטים ונותנים חטים לפני העופות. יש המקפידים ליתנם לעופות לפני כניסת שבת, ויש המקילים להניחם בשבת לפני החלון ולא לפנייהם ממש.

מרבית באכילת פירות. יש האוכלים חמשה עשר פירות כמנין ט"ו, בתוכם משבעת המינים, ולא פירות האדמה. יש האוכלים את כל מיני האילן הנמצאים בט"ו בשבט. יש האומרים: 'יהי רצון וכו' שתתן ריח טוב וטעם טוב בפירות בשנה הבאה עלינו לטובה'.

במנחה של שבת אומרים 'צדקתך'.

פרשת יתרו

בשחרית אומר החזן בניגון מיוחד: 'שמח משה', עד 'וכן כתוב בתורתך', ויש האומרים בניגון עד 'שבת וינפש'. שלישי קורא עד 'אשר תדבר אל בני ישראל', רביעי – עד 'המה יעלו בהר', חמישי – עד 'יעננו בקול'. נהגו לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות. יש המקדימים לקום כמה פסוקים לפני כן כדי שלא להבדיל בין דברי תורה, ולפיכך נהגו שאין עושים 'אנכי' תחלת פרשה. עד 'לאמר' קוראים בנגינה רגילה ובמלה 'לאמר' מאריך בנגינה. את עשרת הדברות קוראים בציבור בטעם העליון, וביחיד – בטעם התחתון. פרשת 'אנכי' נקראת בקול רם. בדברות מאריך הקורא במלים 'מצותי', 'לשוא' (הב'), 'ויקדשהו', 'לך', 'תרצח', 'תנאף', 'תגנב', 'שקר'.

פרשת משפטים – שקלים

לקראת כל אחת משבתות ארבע הפרשיות תולים פרוכת ומניחים כיסויים מיוחדים של עמוד הש"ץ והאלממור (בימה).

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה. 'ופרוש עלינו', 'ושמרו' וחלקו הראשון של חצי קדיש – בניגוני פרשת שקלים.

בשחרית אומר הש"ץ 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה. אומרים יוצר 'א-ל מתנשא לכל'. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אתה אהבת'. בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אז מאז זמות'.

לוי קורא עד 'המבער את הבערה'. 'מי שברך' לשביעי אחרי הגבהה של ספר ראשון. מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, בניגון פ' שקלים. מפטירים 'בן שבע שנים יהואש'.

אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל. מברכים החדש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: 'ראש חדש אדר יהיה מחר ביום הראשון וביום השני. הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו באחד מניגוני פורים (ניגון 'ויתלו את המן' אינו של פורים, אלא מושאל מהולכת חתן וכלה ל'מיין').

בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אשכול איווי', בניגוני פרשת שקלים, בהם מזמרים חלק מהקדושה. קדיש 'תתקבל' – בניגון פרשת שקלים.

במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

הפסוק

בראש חדש אין אָבל עובר לפני התיבה בכל ג' התפילות, והיינו גם בערבית של מוצ"ש.
קודם תפילת העמידה של ערבית מכריזים: 'יעלה ויבא'.

אדר

ראש חדש אדר

בחזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ מנגן מ'לששון ולשמחה' וכו' עד 'עון' בניגון פורים וממשיך בניגון יום חול.

פרשת תרומה – הפסקה א'

בשחרית אומרים יוצר 'אור זרוע'.

לוי קורא עד 'לפני תמיד, שלישי – עד 'מראה בהר', רביעי – עד 'מלמעלה', חמישי – עד 'הראית בהר', ששי – עד 'כן יעשו'.

במנחה, כהן קורא עד 'לכבוד ולתפארת', לוי – עד 'ואת השש'.

שחרית תענית אסתר

אומרים סליחות בברכת 'סלח לנו' של חזרת הש"ץ אחר המילים 'כי פשענו'. סדר הסליחות הוא כמנהג אשכנז. יש מקומות שהש"ץ מסיים ברכת 'עננו' בניגון 'שומע תפלה'.

אחר נפילת אפים אומרים 'שומר ישראל', שהוא פיוט הנועד לימי תענית ציבור בלבד. הש"ץ אומר כל חרוז של 'שומר ישראל' בנעימה ידועה, והציבור חוזר עליו באותה נעימה. סדר 'אבינו מלכנו' ניתקן לאמירה בעשרת ימי תשובה בלבד, ואין אומרים אותו בתעניות ציבור בשאר ימות השנה.

מחצית השקל

הפסוק

נותנים כספי צדקה לפני מנחה לתוך שלוש קערות מיוחדות, המסומנות במילים: 'מעות פורים', 'מחצית השקל' ו'צדקה'.

'מעות פורים'. עבור: חלוקה לעניי העיר לסעודת פורים, היינו מתנות לאביונים. סכום הנתינה: ג' מחציות מטבע של אותה מדינה.

'מחצית השקל'. עבור: לומדי תורה בירושלים, זכר לשקלים שנשלחו לירושלים. סכום הנתינה: ערך מחצית השקל בזמן שבית המקדש היה קיים, שהוא קרוב לעשרה גרם כסף טהור - העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט. (מרן ה'חתם סופר' נתן מחצית שקל עתיקה אמיתית שהיתה ברשותו, ופדאה אחר כך). 'צדקה'. עבור: מטרות צדקה שונות, מצד אגרא דתעניתא צדקתא. סכום הנתינה: דמי הסעודות שלא נאכלו בתענית, ככל אשר ידבנו לבו.

מנחה של תענית אסתר

קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד מפטיר". בפסוק אחרון של 'ויחל', קוראים המילים 'אשר אתה בקרבו' בניגון קדמא ואזלא של מגילת אסתר.
'שים שלום'. רבונו של עולם של תענית. כהנים עולים לדוכן בארץ ישראל. אין אומרים 'אבינו מלכנו', ולא 'שומר ישראל'.

פרשת תצוה – פרשת זכור

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה.

בשחרית אומר הש"ץ את המילים 'וכתוב רננו צדיקים בה' לישירים נאווה תהלה', בניגון 'ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם' של ברכת המגילה. 'בפי ישרים' – בניגון המיוחד לשבתות שמוציאים בהן שני ספרי תורה. אומרים יוצר 'זכור את אשר עשה', נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אתה מלא רחמים'.

בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אזכיר סלה'. בסילוק 'אלקים אל דמי' אומר החזן את הקטע 'והמזכירים את ה' עד 'שוש אשיש בה', בניגון פרשת זכור.

חצי קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון פרשת זכור. רבים מקפידים על הוראת רבינו נתן אדלר שנשים תשמענה את קריאת פרשת זכור. למפטיר מעלים את הרב. הקריאה המקובלת היא 'תמחה את זכר עמלק', הו"ץ של 'זכר' בצירה, ולא נהגו לכפול את הקריאה. בהפטרה את המלה 'ומה' (קול הצאן הזה באזני), יש האומרים אותה בהטעמה מיוחדת כדי להבליט את הרמז של הנביא לגעיית הצאן. קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון. במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

ליל פורים דפרזים – מוצאי שבת קדש

מזמרים 'לדוד ברוך' כבכל מוצאי שבת. מרבים באורות ונרות בבית הכנסת. אכל אינו עובר לפני התיבה בכל תפילות פורים. אחר שמונה עשרה אומרים קדיש 'תתקבל', וקוראים את המגילה. בגמר קריאת המגילה והברכה שאחריה, אומרים 'אשר הניא' ומזמרים 'שושנת יעקב'. לפני 'וגם חרבונה' יש להוסיף את הקטע שהושמט בידי הצנזורה: 'אֲרוּמִים כָּל הַעֲרָלִים. בְּרוּכִים כָּל יִשְׂרָאֵל (ולא: 'ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים)'. אומרים 'ויהי נעם' ואתה קדוש, קדיש 'תתקבל' נוסף, 'ויתן לך', הבדלה על הכוס, 'שיר המעלות', קדיש יתום, 'עלינו'. בערים המוקפות חומה סדר התפילה כבכל מוצאי שבת.

קריאת המגילה

לקריאת המגילה עומד הרב לימין הקורא והגבאי – לשמאלו. פותחים את המגילה ופושטים אותה עד סופה וכופלים את היריעות זו על זו באופן שתהיינה היריעות הראשונות לעיני החזן בתחילת הקריאה. יש הנזהרים שלא לגעת במגילה בעת הקריאה משום 'האוחז ערום', ואוחזים אותה בעמוד ונרתק המחברים לה. לפני אמירת הברכות מכריזים: "שתיקה יפה בשעת קריאת המגילה והברכות". בקריאה של ליל פורים ראוי לכוין בברכת 'שהחיינו' על משלוח מנות וסעודת פורים של מחר, מפני שאין מברכים 'שהחיינו' ביום.

את הפסוקים הבאים אומר הקהל תחילה ואחר כך הש"ץ: 'איש יהודי' עד 'ימיני' (ב, ה) / 'ומרדכי' עד 'ושמחה' (ח, טו) / 'ליהודים' עד 'ויקר' (ח, טז) / 'חמש מאות איש' עד 'עשרת' (ט, ו-י) / 'כי מרדכי' עד הסוף (הפסוק האחרון).

בפסוקים הבאים קוראים בניגון איכה: 'וכלים מכלים שונים' (א, ז) / 'אשר הגלה מירושלים עם הגולה אשר הגלתה עם יכניה מלך יהודה, אשר הגלה נבוכדנצר מלך בבל' (ב, ו) / 'והמלך והמן' עד 'ומרה' (ג, טו -

ד, א) / 'אבל גדול' עד 'לרבים' (ד, ג) / 'וכאשר אבדתי אבדתי' (ד, טז) / 'כי איככה אוכל וראיתי ברעה אשר ימצא את עמי ואיככה אוכל וראיתי באבדן מולדתי' (ח, ו).

בפסוקים הבאים משמיעים ניגוני שמחה ידועים: 'להראות' עד 'היא' (א, יא) / 'להיות' עד 'עמו' (א, כב) / 'והנערה' עד 'ויעש כן' (ב, ד) / 'ובהגיע תור אסתר בת אביחיל' (ב, טו) / 'ויאהב' עד 'ושתי' (ב, יז) / 'בלילה ההוא נדרה שנת המלך' (ו, א) ומלת 'המלך' שאחריו בנגון 'המלך' שבימים נוראים לפני 'יושב על כסא' / 'מהר' עד 'אשר דברת' (ו, י) / 'ויתלר' עד 'שככה' (ז, י) / 'הרצים' עד 'הבירה' (ח, יד) / 'ומרדכי' עד 'ושמחה' (ח, טו) / 'ליהודים' עד 'ויקר' (ח, טז) / 'וכל מעשה' עד 'ופרס' (י, ב) / 'כי מרדכי' עד הסוף (הפסוק האחרון). בפסוקים הבאים מרים הקורא את קולו, מפני שהשם הוי' מופיע בראשי התיבות או בסופן: 'היא וכל הנשים יתנו' (א, כ) / 'יבא המלך והמן היום' (ה, ד) / 'זה איננו שוה לי' (ה, יג). וכן מרים קולו באמירת: 'רוח והצלה' עד 'אחר' (ד, יד) / 'ככה' עד 'ביקרו' (ו, יא).

שחרית פורים

אחת מחמש ההשכמות.

אומרים 'אדון עולם' באחד מניגוני פורים, וכן 'ועלו מושיעים' עד 'לאמר'. מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.

בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'ויאהב אומן'. בסוף כל קטע הש"ץ אומר את שני החרוזים האחרונים בניגון, ובמלה הנזכרת מפסוק במגילה הש"ץ מגביה את קולו. בברכת המינים, אומר הש"ץ בניגון זה את החרוזים 'לכד' ו'רנן'. לפני סיום ברכת המינים, הש"ץ אומר מ'יום ליום' בניגון פורים אבל מ'ראשי קמותיו' בניגון של כל סוף קטע. באמירת 'שובר אויבים ומכניע זדים' מרים הש"ץ את קולו בניגון הנהוג בברכת 'שומע תפילה'.

חצי קדיש לאחר קריאת התורה נאמר בניגון של פורים.

אין מברכים 'שהחיינו' בקריאת המגילה של שחרית, שכבר יצאו בברכה של אתמול.

אין אומרים 'אשר הניא', מפני שקרובות נאמרו בחזרת הש"ץ, אך מזמרים את סופו: 'שושנת יעקב'.

אם יש ברית מילה, מלים בסוף התפילה כבשאר ימים.

בבית הכנסת אין לימוד אחרי התפילה.

סעודת פורים

מתפללים מנחה גדולה ומהדרים להקדים את הסעודה בעוד היום גדול.

אוכלים בשר מעושה המכונה 'המן' (מפני שתלוי בעת העישון), ואת המאפה בצורת אדם הקרוי 'המן'.

יש נוהגים לזמר 'אגגי קם לאבד ידידים', או זמירות ושירים אחרים בלשון הקודש וביידיש-דייטש.

שושן פורים דפרזים

בערבית ובשחרית אומרים 'ברכו' בניגון הארוך של ימים שאין בהם תחנון. אין נופלים אפים ואין אומרים 'א-ל ארך אפים' ולמנצח.

פרשת כי תשא – פרשת פרה

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה.

בשחרית אומר הש"ץ 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה. אומרים יוצר 'אום אשר בך דבוקה', נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אשרי כל חוסי בך'.

בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אצולת אומן'. אין אומרים בהם את הקטע 'זאת הקשה'.
כהן קורא עד 'לדרתם', לוי – עד 'אשר צויתך יעשו', שלישי – עד 'לעשות לעמך', רביעי – עד 'היום ברכה', חמישי – עד 'ונחלתנו'. חצי קדיש אחר קריאת התורה נאמר בניגון חצי קדיש של ערבית שבתות שני ספרי תורה; קדיש 'תתקבל' אחר מוסף – בניגון נבחר.

¹²³⁴⁵⁶⁷אוצר החכמה

פרשת ויקהל-פקודי – פרשת החודש

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה. 'ופרוש עלינו', 'ושמר' וחלקו הראשון של חצי קדיש – בניגוני פרשת שקלים. בשחרית אומר הש"ץ 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה. אומרים יוצר 'אות זה החודש'. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'א-ל עושה נפלאות'. בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אתית עת דודים'.
בקריאת התורה, כהן קורא עד 'מלפני משה', לוי עד 'זהב טהור'.
בסיום הספר קורא הציבור כלפי המסיים את שתי המילים: חֲזַק וְנִתְחַזַּק, כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל ב י, יב (ולא שלש מילים: "חזק חזק ונתחזק"), העולה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה, ורק הקורא בתורה חוזר על קריאה זו. אחר הקריאה אומרים חצי קדיש בניגון פרשת שקלים והחודש. מפטירים 'כה אמר ה' אלקים' עד 'עולת תמיד'.
אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל. מברכים החדש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש ניסן יהיה ביום השלישי". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו בניגון פסח ('אדיר הוא').
במוסף בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'ראשון אמצת'. סדר ניגונו כפרשת שקלים. קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון פרשת שקלים.
במנחה כהן קורא עד 'לרצנו לפני ה'.

ניסן

ימי חול

אין אומרים תחנון בכל חודש ניסן, אבל בימי שני וחמישי אומרים 'א-ל ארך אפים', גם אם חלים בערב פסח ואסרו חג. מאריכים באמירת 'ברכו' בשחרית ובערבית בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. אכל אינו עובר לפני התיבה. בעל 'ארציט' עובר.
הקדיש שלאחר קריאת התורה נאמר בניגון מיוחד לחדש ניסן.
שבתות
אין מזכירים נשמות. קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר.
במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

ראש חדש ניסן

בחזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'עון' בניגון 'אדיר הוא', וממשיך בניגון יום חול.

פרשת ויקרא – הפסקה ב'

בשחרית אומרים יוצר 'אורות מאופל'.

בקריאת התורה, לוי קורא עד 'תקריב מלח', שלישי עד 'ריח ניחח לה', רביעי עד 'לא תאכלו'.

קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר.

במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

פרשת צו - שבת הגדול

בשחרית אומרים יוצר 'אתי מלבנון'. 'הכל יודוך' אומרים לסירוגין עם הש"ץ החל משבת זו עד לימי הסליחות. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון. זולת 'אומרת אני'. בחזרת הש"ץ של שחרית אומרים קרובות 'אוני פטרי'.

לאחר קדיש 'תתקבל', לפני הוצאת ספר תורה, הרב דורש את דרשת שבת הגדול מענייני פסח. את דרשתו פותח באגדה, ממשיך בהלכה ומשלים באגדה. הוא מסיים במלים: "ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן". אחר הדרשה אומרים קדיש דרבנן.

הרב חיוב לעלות לתורה. הקדיש שלאחר קריאת התורה נאמר בניגון מיוחד לחדש ניסן. הקריאה למפטיר מתחילה מ'כאשר'. מפטירים בשל פרשת השבוע ולא 'וערבה'.

קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר.

במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

אין אומרים בציבור 'עבדים היינו'.

ערב פסח

אין אומרים 'מזמור לתודה' ולא 'למנצח'. 'א-ל ארך אפים' נאמר בנעימה.

מכריזים בבית הכנסת סוף זמני אכילת חמץ ושריפתו.

מחליפים את הפרוכת, המעילים, כסוי עמוד החזן והבימה באלה המיוחדים לחג.

תענית בכורות

תענית בכורות נהגו מקדם להשלים, ויש מי שהקל לאכול קמעה אחרי השעה התשיעית, כדי שלא להיכנס לחג מעונה. בכורים קטנים שלא הגיעו למצוות, אבותיהם מתענים עליהם. אם האב חלש, יכול לפדות את תענית בנו הקטן.

בדורות האחרונים פשטה בכמה מקומות ההנהגה, שהבכור פוטר עצמו מתענית על ידי סיום מסכת שסיים בעצמו. יש שהקילו עוד יותר שאף מי שלא נשתתף בלימוד המסכת ובא אל הסיום הזה אך כדי לפטור עצמו מן התענית, גם הוא נפטר מסימו של חברו, ויש מפקפקים בהיתר זה.

עירוב חצרות

הנהיגו קדמונינו לעשות עירוב חצרות במצה שמתקיימת ימים רבים ואינה מתעפשת, ולכן קבעו לערב החצרות בערב פסח, שהוא זמן אפיית המצות.

לפנים בישראל היו מכינים לעירוב זה מצה גדולה ביותר שנאפתה מקמח שנאסף מכל בני הקהילה, ובדורות האחרונים אחר שהורגלו לאפות מצות במאפיות ציבוריות ואין אוספים קמח מבני הקהילה, יש נהגו

לאפות מצה גדולה מיוחדת לשם עירוב חצרות ולהקנותה לבני הקהילה באופן המכואר להלן.
 בקהילות בהן מתפללים ערבית של ליל פסח מבעוד יום, עושים עירובי חצרות לפני 'ברכו', ובקהילות המאחרות להתפלל ערבית בלילה, עושים כן לפני תפילת מנחה או קבלת שבת.
 הרב, או החשוב שבקהל, עולה ל'אלממור', נוטל את המצה ומסרה לידי השמש או לאחד מבני הקהילה ואומר לו בלשון הקודש (או בשפה אחרת המוכנת להם): זכה בעירוב זה לאחינו בני ישראל הדברים פה עמנו ושיבואו לדור במשך השנה בעיר הזאת [בפחצר הזה, בפית הזה] שישמכו עליו לטלטל על דו מרשות לרשות בשבתות ובקמים טובים הבאים. השמש מגביה את המצה טפח ומתכוון לזכות עבורם ואומר: הריני זוכה. הרב נוטל את המצה מידי השמש ומברך בקול רם: ברוך אתה ה' אלדינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצנת עירוב. וממשיך ואומר (בכמה מקומות הורגלו לקרוא כן מתוך נוסח הרשום ב'ממורבוך' המונח על הבימה): ברוך עירובא זהא שרא לנא, לאפוקי ולעיוילי ולטלטולי, ברחובות ורחצרות ובתים, ומהבתים לרחצרות ומהרחובות ומהרחצרות לבתים, ומפית לבית, ומחצר לחצר, ומגג לגג, ומהבתים ומהרחצרות לגגות, ולכל אתר דצריך לן, בכל שבתות השנה (ונמים טובים), לנו ולכל הדברים והעתידיים לדור בעיר הזאת. יש אומרים זאת בנוסחים שונים קצת.

מניחים את העירוב בבית הכנסת במקום משומר שלא יאבד ושלא יאכלוהו עכברים או מזיקים אחרים, ונהגו לתלותו סמוך לתקרה במערב בית הכנסת במקום גלוי לעין בתוך קופסת עץ מפוארת, שדלתה בצורת מגן דוד וניתן לראות דרכה את המצה. אם התעפשה מצת העירוב במרוצת השנה או התליעה, עושים מחדש עירוב חצרות כפעם בפעם, כפי הצורך.

לפנים בישראל, כאשר מצת העירוב נאפתה מקמח הנאסף מהקהל, היו מחלקים בערב שבת הגדול בין בני הקהל את מצת העירוב של אשתקד, ולאותה שבת בלבד היו עושים עירוב מפת של חמץ. משחדלו לאסוף קמח לאפיית המצה, לא חילקוה בערב שבת הגדול, אלא שרפוה עם החמץ בערב פסח, וכן היה מנהג הקדמונים. בעיר או שכונה שאסור לטלטל בהם בשבת, אין עושים עירוב חצרות, אך כדי שלא תשתכח תורת עירוב, יש העושים עירוב חצרות בלא ברכה.

נוסחי תפילה בחג ובחול המועד

הנוסח בסוף 'והשיאנו' כבשבת: 'וישמחו בך ישראל אוהבי שמך'.
 במוסף, בברכה האמצעית, בקטע 'או"א מלך רחמן', הנוסח הוא: שובה עלינו (ולא 'אלינו').

ליל ראשון של פסח

בארץ ישראל: שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'.

אומרים מערבות 'ליל שימורים, אותו א-ל חצה' (נמצאות גם במחזורי פולין-ליטא). בברכת 'השכיבנו' אומרים את הביכור 'אזכרה שנות'. לפני הקדיש אומרים את הפסוק 'וידבר משה'. אין אומרים הלל ואין עושים קידוש בבית הכנסת. 'יגדל' בניגון יום טוב.

אחר התפילה רגילים היו לאחל איש לרעהו: 'בויא גוט' ('בנה היטב', בבנין בית המקדש – כלשון פיוט ההגדה החביב 'אלמעכטיגר גאט נון בויא דיין טעמפל שירה' – 'אדיר הוא יבנה ביתו בקרוב').

שחרית יום ראשון של פסח

'אדון עולם' נאמר בניגון 'אדיר הוא'; 'ברוך שאמר' – בניגון יום טוב; הלל הגדול בפסוקי דזמרה – בניגון 'אדיר הוא'. ש"ץ פותח בנעימת יום טוב באמירת 'הגבור לנצח' ולא פותח ב'הא-ל בתעצומות'. בניגון 'אדיר הוא' אומר הוא את הברכה החל מ'א-ל ההודאות' וממשיך בה עד סוף חצי הקדיש.

אומרים יוצר 'אור ג'שע'. יש הנוהגים לומר הסיום 'תאר פנים' עד 'עשה כסף' בניגון מיוחד. יש האומרים את לשון המקרא בתוך הקטע מתחיל מ'צאינה וראינה' בניגון 'היום תאמצנו'. אופן 'ראשו כתם'. את סוף האופן מ'חכו ממתקים' אומר הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ראש השנה, נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אהבוך', גאולה 'ברח דודי עד שתחפץ' בניגון. (פיוטים אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא). אין אומרים קרובות בחזרת הש"ץ.

ברכת כהנים, 'הודו' ו'אנא' שבהלל, קדיש אחר קריאת התורה נאמרים בניגון 'אדיר הוא', קדיש 'תתקבל' – בניגון נבחר.

הוצאת ספר תורה בניגוני יום טוב. יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבונו של עולם', כנהוג בימים נוראים. מתחילים את ההפטרה מהפסוק 'בעת ההיא', ומסיימים 'אין יוצא ואין בא'.

תפילת טל

תולים פרוכת לבנה. הש"ץ אינו לובש 'סארגנס' (קיטל). תחילת 'אשרי' וסופו, 'יהללו' וסדר הכנסת ספר תורה, בניגוני ימים נוראים. קדיש לפני מוסף בניגון ימים נוראים, כופלים בו 'לעילא', ואומרים מ'לעילא' בניגון מיוחד לתפילות גשם וטל.

בארץ ישראל: מכריז הש"ץ: 'מוריד הטל' לפני תפילה בלחש, והנוהגים להגיד בקיץ 'מוריד הטל' אומרים מתפילה זו ואילך. **בחור"ל:** מכריז: 'מכלכל חיים בחדס', ואין אומרים לא 'משיב הרוח' ולא 'מוריד הטל', כל ימי הקיץ.

תפילת טל נאמרת בתוך חזרת הש"ץ. פותחים את ארון הקודש בתחילת חזרת הש"ץ וסוגרים אותו לפני קדושה. ברכה ראשונה של חזרת הש"ץ נאמרת בניגון שבת. אחרי 'אתה רב להושיע' עדיין אין אומרים 'תהומות', אלא הש"ץ אומר: 'מוריד הטל', וממשיך: 'מכלכל חיים בחדס' עד 'ונאמן אתה להחיות מתים', ורק אז אומרים 'תהומות' וכל הפיוטים הנלוים לפי ניגוניהם המיוחדים.

בסוף הפיוטים מקדימים: 'לשובע נלא לךזון, ואחר כך אומרים: 'לחיים נלא למנות. אז ממשיך הש"ץ ואומר בניגון מיוחד: 'מְמִית וּמְחִיָּה וּמְצַמֵּית יְשׁוּעָה נְאִין דּוֹמָה לָךְ, ומסיים בניגון שבת: 'בא"י מחיה המתים.

הקדושה נאמרת בניגון 'טל תן לרצות'. ברכת כהנים, בניגון ראש השנה. קדיש 'תתקבל', בניגון נבחר, וכופלים בו 'לעילא'. 'אין כאלקינו', בניגון ר"ה.

מנחה של יום טוב

'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.

בארץ ישראל: ערבית מוצאי יום טוב ראשון של פסח

במוצאי יום טוב אין אומרים 'לדוד ברוך' אבל מאריכים באמירת 'והוא רחום' ו'ברכו' כבמוצאי שבת. ספירת העומר לפני הבדלה.

ספירת העומר

אין אומרים 'לשם יחוד'. יש האומרים לפני הברכה 'הנני מקיים', ויש שאינם אומרים כלום.

הרב (או החזן) מברך וסופר בקול רם, ואחריו חוזר על כך הציבור.

אומרים 'לעומר' בלמ"ד.

בליל שבת סופרים לפני 'עלינו לשבח'. במוצאי שבת סופרים לפני 'ויתן לך'.
אחר הספירה אומרים 'הרחמן', 'יהי רצון', ויש אומרים גם 'למנצח בנגינות'.
נשים מברכות וסופרות.

בחור"ל
<p>יום טוב שני של פסח</p> <p>שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו' של ערבית. אומרים מערכות 'ליל שימורים, אור ישראל', בברכת 'השכיבנו' אומרים את הביכור 'אור יום הנף'. לפני הקדיש אומרים את הפסוק 'וידבר משה'. אין אומרים הלל ואין עושים קידוש בבית הכנסת. לפני 'עלינו' סופרים את העומר. 'גדל' בניגון יום טוב. אחר התפילה מאחלים איש לרעהו: 'גוט יום טוב'.</p> <p>בשחרית אומרים יוצר 'אפיק רנן ושירים' (צורת אמירתו וניגונו כביצור של יו"ט ראשון), אופן 'גן נעול'. את סוף האופן החל מ'חכו ממתקים', אומר הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ר"ה. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אודך כי עניתני', גאולה 'ברח דודי אל מכון לשבתך' בניגון. (פיוטים אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא). בחזרת הש"ץ אומרים את הקרובות 'אסירים אשר בכשר'.</p> <p>מפטירים 'ויצו המלך את חלקיהו', ומדלגים מאחרי המילים 'בתוך אחיהם' עד 'ויצו המלך את כל העם'. במוצאי יום טוב אין אומרים 'לדוד ברוך' אבל מאריכים באמירת 'והוא רחום' ו'ברכו' כבמוצאי שבת. ספירת העומר לפני הבדלה.</p>

תפילין בחול המועד

הנחת תפילין בחול המועד, לשיטת רבותינו הראשונים והאחרונים באשכנז בכל הדורות, היא חובה גמורה הקיימת בארץ ישראל כמו בחוץ לארץ (ורבינו עקיבא איגר הורה שגם מי שאבותיו חדלו מהנחת תפילין, עליו לחזור לקבלת אבות אבותיו ולהניחם), אמנם בחשש 'לא תתגודדו', הן בארץ ישראל והן בחוץ לארץ, מניחים אותם בצנעה.

מי שמנהג אבותיו בברכה, כפי שהיה המנהג ברוב קהילות אשכנז, מברך על התפילין גם בארץ ישראל. הש"ץ מברך על התפילין בלחש ולא בקול כבשאר ימים. אין הפסקה לפני הלל או מוסף לצורך חליצה. יש החולצים תפילין לפני הלל, יש החולצים לפני 'ובא לציון', יש החולצים לפני חצי קדיש ויש החולצים כמנהג הראשונים אחר מוסף, והורו פוסקי אשכנז שמועדי החליצה השונים בבית כנסת אחד אין בהם משום 'לא תתגודדו'.

שחרית חול המועד

'אדון עולם', 'הודו' ו'אנא' בהלל, חצי קדיש אחר קריאת התורה, נאמרים בניגון 'אדיר הוא'. מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. ש"ץ אומר את שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ של מוסף בניגון יום חול. אומרים קדושת 'נקדש'. 'לדוד ודור' והברכה האמצעית נאמרים בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול.

שבת חול המועד

סדר קבלת שבת נאמר בשלמות, כבכל שבתות השנה. בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה. אומרים 'במה

מדליקין ומקדשים בבית הכנסת כבכל שבת. ספירת העומר לפני 'עלינו'.

בשחרית אומר הש"ץ 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה. אומרים יוצר 'אהוביך אהבך' (צורת אמירתו וניגונו כמו ביו"ט ראשון), אופן 'דודי שליט'. את סוף האופן מ'דודי נותן' אומר הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ראש השנה. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אלה וכאלה', גאולה 'ברח דודי אל שאנן' (פיוטים אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא. בכמה מחזורים נדפסו בתחתית עמודי פיוטי שביעי של פסח).

פסוקי 'הודו' ו'אנא ה' הושיעה נא' נאמרים בניגון 'אדיר הוא'. קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון מיוחד ליום קריאת המגילה. יש שמתחילים בניגון זה כבר מ'אנא ה' הצליחה נא' ובו חותם הש"ץ את ברכת 'יהללוך' החל מ'כי לך טוב להודות'.

לפני הוצאת ספר תורה קוראים שיר השירים בברכה על מגילה של קלף. אין מברכים 'שהחיינו'. בקהילות בהן נהגו לקרוא מתוך חומשים מודפסים, אין מברכים שום ברכה. אחר קריאת המגילה, קדיש יתום. חלקו הראשון של קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון שבת וחלקו השני – בניגון פסח. מתחילים את ההפטרה מ'היתה עלי יד', ומסיימים: 'נאום ה'. באחרונה שבברכות ההפטרה אין מזכירים ענין פסח. בעמידה של מוסף בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן פסח אומרים: 'זה קרבן וקרבן היום פאָמור. כך הוא נוסח הסידורים המודפסים שמדפיסיהם קיצרו בפירוט החגים השונים, אך הנוסח המדויק של הגאונים והראשונים הוא: 'זה קרבן וקרבן יום חג המצות פאָמור. בחזרת הש"ץ של מוסף, שתי הברכות הראשונות ושלוש האחרונות נאמרות בניגון שבת. קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.

במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף. במוצאי שבת מזמרים 'לדוד ברוך', אין אומרים 'יהי נועם', סופרים את העומר לפני 'ויתן לך' ומבדילים בבית הכנסת כבכל מוצאי שבת.

ליל שביעי של פסח

בארץ ישראל: שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'.

אומרים מערכות 'אורי וישעי' (במחזורי אשכנז המובהקים). בברכת 'אמת ואמונה' נאמר הקטע מ'המעביר בניו' עד 'לך ענו שירה' בנעימה מיוחדת. בברכת 'השכיבנו' אומרים את הביכור 'מתי אבוא'. אחר ברכת 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'וידבר משה'. קידוש בלא 'שהחיינו'. ספירת העומר. 'עלינו'. 'גדל' בניגון יום טוב.

שחרית שביעי של פסח

'אדון עולם' נאמר בניגון 'אדיר הוא'; 'ברוך שאמר' – בניגון יום טוב; הלל הגדול בפסוקי דזמרה – בניגון 'אדיר הוא'. הש"ץ פותח בנעימת יום טוב באמירת 'הגבור לנצח' ולא פותח ב'הא-ל בתעצומות'.

בארץ ישראל: את הברכה החל מ'א-ל ההודאות' אומר בניגון המיוחד לימי 'מתנת יד' וממשיך בו את חצי קדיש (ויש שממשיכים בניגון זה גם באמירת 'ברכו'). בקדיש זה כופלים לעילא ולעילא.

בחזן לארץ: בניגון 'אדיר הוא' אומר הוא את הברכה החל מ'א-ל ההודאות' וממשיך בה עד סוף חצי הקדיש. אומרים יוצר 'וישוע שושני'. אין אומרים אופן. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אי פתרוס'. הש"ץ אומר בנעימה מיוחדת את כל הקטע מ'מצרים גאלתנו', ובניגון ברית מילה מ'שירה חדשה' עד סוף ברכת 'גאל ישראל'. אין אומרים גאולה.

קרובות בחזרת הש"ץ 'אותותיך ראינו' (פיוטים אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא). בפיוט 'אילי הצדק

ידועים' אומר הש"ץ סוף כל קטע בנעימה ידועה. הקהל מצטרף אל הש"ץ באמירת חצאי הפסוקים שבסוף כל קטע. בקטע האחרון, 'שם יקרא', פותח הש"ץ ב'ציון יקנא', ואומרו עד סוף בניגון נבחר. ומסיימים חזן וקהל ביחד את הפסוק האחרון בניגון של הפסוקים.

ברכת כהנים נאמרת בניגון 'אדיר הוא'. קדיש 'תתקבל' אחר הלל, בניגון נבחר.

קריאת התורה של שביעי של פסח

הוצאת ספר תורה בניגוני יום טוב. יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבונו של עולם', רביעי וחמישי הן עליות חשובות. בקריאת רביעי, שלשת הפסוקים המתחילים 'ויסע', 'ויבא', 'ויט' נקראים בהרמת קול, ובמילה האחרונה לפני כל אחד מהפסוקים האלה, הקורא מאריך בנגינה. גם המחצית השניה של הפסוק האחרון, מן 'ויאמר מצרים', נאמרת בהרמת קול. בקריאת חמישי בפסוק האחרון, המילים מ'כל המחלה', נקראים בהרמת קול.

בחור"ל	בארץ ישראל
<p>מוסף</p> <p>הכנסת ספר תורה בניגוני יום טוב.</p> <p>ברכת כהנים נאמרת בניגון 'אדיר הוא'. קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.</p> <p>מנחה של יום טוב</p> <p>'אשרי' ו'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.</p> <p>ליל שמיני של פסח</p> <p>שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'. אומרים מערכות 'אמונת אמן'.</p> <p>(במחזורי אשכנז המובהקים). אחר ברכת 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'ידבר משה'. קידוש בלא 'שהחיינו'. ספירת העומר.</p> <p>'עלינו'. 'יגדל' בניגון יום טוב.</p> <p>שחרית שמיני של פסח</p> <p>'אדון עולם', הלל הגדול בפסוקי דזמרה וקדיש שאחר קריאת התורה, נאמרים בניגון 'אדיר הוא'.</p> <p>בשחרית פותח הש"ץ באמירת 'הגבור לנצח' ולא 'הא-ל בתעצומות'. את הברכה החל מ'א-ל ההודאות' אומר בניגון המיוחד לימי 'מתנת יד' וממשיך בו את חצי קדיש (ויש שממשיכים בניגון זה גם באמירת 'ברכו'). בקדיש זה כופלים לעילא ולעילא.</p> <p>אומרים יוצר 'אתה הארת'. אין אומרים אופן. נוסח 'אמת ויציב'</p>	<p>קריאת התורה</p> <p>'על הכל' בהוצאת ספר תורה נאמר בניגון.</p> <p>ב'מי שברך' לעולי התורה מוסיפים: 'ולכבוד הרגל', 'ויזכהו לעלות לרגל'.</p> <p>הרב הוא חיוב לעלות לתורה וכן מכובד בגלילת ספר שני, משום 'מי שברך' של 'מתנת יד'.</p> <p>מתנת יד</p> <p>הרב הוא הש"ץ עד סוף הכנסת ספר תורה.</p> <p>לאחר ההפטרה מברכים עבור 'מתנת יד'. אחד מראשי הקהל אוהז ספר תורה בידו ומברך את הרב ב'מי שברך' של 'מתנת יד'. ואחר כך אוהז הרב את ספר התורה ומברך ב'מי שברך' של 'מתנת יד' את כל הקהל.</p> <p>(המעוות שכל אחד קיבל על עצמו לתת כמתנת יד עבור לומדי תורה ועניי ארץ ישראל וירושלים נאספות אחר החג ונשלחות ליעדן).</p> <p>אין אומרים 'יזכור' ברגלים, כי אסור לעורר עצב בימי חיוב</p>

בחור"ל	בארץ ישראל
הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אי פתרוס'. קרובות בחזרת הש"ץ 'אימת נוראתיך'. (פיוטים אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא). אין אומרים את הקטע המתחיל 'בעטותו קנאה' ולא את 'א-ל נא' שאחריו. בפיוט 'אצולים מפרך סונים' אומר הש"ץ סוף כל קטע בנעימה ידועה. הקהל מצטרף אל הש"ץ באמירת חצאי הפסוקים שבסוף כל קטע. בקטע האחרון, 'מלכות עד', פותח הש"ץ ב'אז יהפוך', ואומרו עד סוף בניגון נבחר. ומסיימים חזן וקהל ביחד את הפסוק האחרון בניגון של הפסוקים. ברכת כהנים נאמרת בניגון 'אדיר הוא'. קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון נבחר. הוצאת ספר תורה בניגוני יום טוב. יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבונו של עולם', כנהוג בימים נוראים. 'על הכל' בהוצאת ספר תורה נאמר בניגון. ב'מי שברך' לעולי התורה מוסיפים: 'ולכבוד הרגל', 'ויזכהו לעלות לרגל'. הרב הוא חיוב לעלות לתורה וגם מכבדים אותו בגלילת ספר השני משום ברכת 'מתנת יד'.	דאורייתא של שמחה, כמבואר בראשונים. המורגלים לאומרו כמנהג פולין, יכולים לאומרו בשעת אמירת 'מי שברך' של 'מתנת יד'. מוסף שביעי של פסח 'אשרי' תחילתו וסופו בניגוני ימים נוראים. הכנסת ספר תורה בניגוני יום טוב. הרב בעצמו מכניס את הספרים לארון. ברכת כהנים נאמרת בניגון 'מתנת יד'. קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר. מנחה של יום טוב 'אשרי' ו'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.

מוצאי פסח

במוצאי פסח מאריכים ביותר ב'והוא רחום' ו'ברכו', ומכנים אותו: 'ברכו של חמץ' ('חמצדיגען ברכו'). לאחר קדיש 'תתקבל' סופרים את העומר ומבדילים בבית הכנסת לפני 'עלינו'.

אסרו חג של פסח

אין אומרים תחנון ולא 'למנצח'.

פרקי אבות

בשבתות בין פסח ושבועות שונים מידי שבת אחר מנחה פרק אחד; בין שבועות וי"ז בתמוז שונים מידי שבת שני פרקים. אחר י"ז בתמוז אין שונים פרקים כלל. לאחר הפרקים אומרים קדיש יתום.

פרשת שמע

'לכה דודי' נאמר בניגוני שבתות רגילות ולא בניגון ספירה. בשחרית אין 'זולת'. מחציתו הראשונה של הקדיש שאחר קריאת התורה, נאמרת בניגון מיוחד לחדש ניסן, ומחציתו השנייה – בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש.

אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל. מברכים החדש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש אייר יהיה ביום הרביעי וביום החמישי". הקהל אינו חוזר על ההכרזה, אלא אומר תיכף 'יחדשהו' בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו בניגון 'הלכה ותוספות'.
קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר.
במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.
אחר מנחה מתחילים לשנות פרקי אבות, ובשבת זו שונים פרק ראשון.

אייר

ראש חדש אייר

בחזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'עון' בניגון 'לכה דודי' של ימי הספירה. 'כי בעמך' עד סוף העמידה – בניגון יום חול.

תקופת האבלות

מנהגי אבלות של ימי הספירה מתחילים ביום ב' אייר ונמשכים עד ערב שבועות, בהפסקת יום ל"ג בעומר. נישואין בימי הספירה אסורים עד ערב שבועות, מלבד ר"ח אייר ובי"ח בו הוא ל"ג בעומר. 'לכה דודי' בשבתות שבין ראש חדש אייר וחג השבועות נאמר בניגון המיוחד לימי הספירה. אחר ראש חדש אייר אומרים מידי שבת זולת אחד. אומרים את נוסח 'אמת ויציב' הרגיל והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בנעימת עצב, וכן אומרים בנעימה את תחילת הזולת וסופו.

פרשת תזריע-מצורע

זולת 'אזכרך דודי'.

כהן עד 'שבעת ימים שנית'.

ב'מי שברך' של קהל, אחר 'וצדקה לעניים', מוסיפים את המילים: 'וכל מי שיתענה שני וחמישי ושני'.
אחר מנחה שונים פרק ב' של אבות.

תעניות שני וחמישי שני – בה"ב

תעניות שני וחמישי שני של אייר מנהגן כמו בתעניות בה"ב של חודש מרחשון.

פרשת אחרי מות - קדשים

זולת 'אתה אלקים'.

כהן קורא עד 'כל קהל ישראל'.

אחר מנחה שונים פרק ג' של אבות.

פסח שני

אומרים תחנון כרגיל.

פרשת אמור

זולת 'אלקים אל דמי לך'.

במנחה אומרים 'צדקתך'.

אחר מנחה שונים פרק ד' של אבות.

ל"ג בעומר

בשחרית (אבל לא במערב) מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. אין אומרים תחנון בשחרית אבל במנחה אומרים. אין האבל עובר לפני התיבה בכל התפילות, אף לא ל'אשרי' ו'למנצח'.

נמנעים מלהשתתף בהילולות לציון פטירת רשב"י ושאר צדיקי עולם.

פרשת בהר – בחקתי

זולת 'אחרי נמכר'.

כהן קורא עד 'איש אל אחזתו'.

לתוכחה קוראים לעלות לתורה בזה הלשון: "יעמוד מי שירצה". בתוכחה הקורא מנמיך את קולו מהפסוק 'ואם לא תשמעו' עד 'ואז ירצו את עונם' ומרים את קולו בפסוק 'וזכרתי', מנמיך בפסוק 'והארץ' ומרים מ'ואף גם זאת' עד סופו. אחרי עלייתו, עושים לו 'מי שברך' בנוסח מיוחד בנוסף ל'מי שברך' הרגיל, ובשניהם מזכירים אותו בשמו.

בסיום הספר קורא הציבור כלפי המסיים את שתי המילים: "חֲזַק וְנִתְחַזַּק", כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל ב' י' יב (ולא שלש מילים: "חזק חזק ונתחזק"), העולה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה, ורק הקורא בתורה חוזר על קריאה זו. קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון נבחר משום סיום הספר וברכת החדש. הקריאה למפטיר מתחיל מ'וכל מעשר בקר'.

אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל. מברכים חודש סיון. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש סיון יהיה ביום הששי". הש"ץ חוזר על אמירת 'יחדשהו' בניגון שבועות. אחר מנחה שונים פרק ה' של אבות.

סיון

ראש חדש סיון

בחזרת הש"ץ של מוסף ראש חדש, הש"ץ אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'עון' בניגון תחילת 'אקדמות', וממשיך בניגון יום חול.

שבת לפני שבועות פרשת במדבר – 'שווארץ שבת' (שבת זכרון קהילות אשכנז שחרבו בגזירות תתנ"ו) אומרים אהבה 'אותך כל היום' (הנוסח הנכון ללא שיבושי הצנזורה מופיע בתדפיס המחולק בבתי הכנסת), נוסח 'אמת ויציב' הרגיל, זולת 'אלקים באזנינו'.

לאחר אמירת 'יקום פורקן' מזכירים נשמות בלחש מתוך ספר הזכרת נשמות המכונה 'ממורבוך'. תחילה קורא הש"ץ כנהוג בכל שבת את ההזכרה של שלושת הנפטרים האחרונים שהלכו לעולמם ושנרשמו בו, וכן את ההזכרה של שלושה נפטרים קודמים, לפי סדר הופעתם בספר. לאחר מכן מתחיל את ההזכרה המיוחדת לשבת זו, היינו את נשמות הרוגי הקהילות בגזירות תתנ"ו, גזירות ק"ט ושאר גזירות, וכן את נשמות גדולי החכמים הנזכרים בספר. אם ארוכה מאוד רשימת ההזכרות, יש המחלקים את קריאת ההזכרות, דהיינו שמלבד הש"ץ אומר אחד ממנהיגי הקהל חלק מסדר ההזכרה בזמן שהש"ץ אומר את חלקו. אחרי 'אשרי', הקהל עומד על רגליו והש"ץ אומר בנעימה עצובה 'אב הרחמים' והקהל אומר עמו בלחש.

הנוסח המקובל הוא: וַיִּנָּקֶם בְּיָמֵינוּ לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דָּם עֲבָדָיו הַשָּׁפוּךְ (הנוסח המודפס קוצר בידי הצנזורה). הש"ץ נוטל את ספר התורה ואומר 'יהללו'.

במוסף אומרים את הקדושה בניגון, כדי להבדיל בין שבת זו לשבת חזון. קדיש 'תתקבל' – בניגון נבחר. במנחה קריאת התורה מסתיימת ב'בן אהרן הכהן' לפני 'ויפקד' (וכן בימי ב' וה'). אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף. אחר מנחה שונים פרק ו' של אבות.

ערב שבועות

בשחרית אין אומרים 'למנצח'.

מחליפים את הפרוכת, המעילים, כיסויי עמוד החזן והבימה במיוחדים לחג, ומשאירים אותם עד מוצאי החג.

עשבים ואילנות

לקראת יום טוב של שבועות, מקשטים את בית הכנסת, ומעמידים בו ענפי אילנות סרק. ילדים קולעים מחרוזות בשלל צבעים מפרחים ריחניים (שנלקטו ממקומות שאין בהם חשש גזל), מעטרים בם את ארון הקודש והבימה ומקשטים בם את פתחי בית הכנסת ובתי המגורים. לעיטור ספרי התורה יש הקולעים כתרים מפרחים צבעוניים ומניחים אותם על ספרי התורה במקום כתרי הכסף ורימוני הכסף. רבותינו הקפידו שלא לבטל מנהג קדמונים זה, לשמחת הרגל ולכבוד התורה.

נוסחי תפילה בחג

הנוסח בסוף 'והשיאנו' כבשבת: וישמחו בך ישראל אוהבי שמך. במוסף, בברכה האמצעית, בקטע 'או"א מלך רחמן', הנוסח הוא: שוֹכֵה עַלְיָנוּ (ולא 'אלינו').

ערבית ליל שבועות

בארץ ישראל: שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'.

אומרים מערבות 'וירד אביר' (כל פיוטי שבועות דידן הם גם במחזורי פולין-ליטא). אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'ידבר משה'. קידוש לפני 'עלינו'. 'גדל' בניגון יום טוב.

תיקון ליל שבועות – 'שבועות לערנען'

נעורים כל הלילה ולומדים בחבורה את סדר 'תיקון ליל שבועות'. ילדים גדולים גם משתתפים בלימוד זה. בני החבורה יושבים סביב שולחן ובראשם הרב. כל אחד מהנוכחים, לסירוגין לפי סדר הישיבה, קורא בקול רם קטע מהתיקון, ושאר בני החבורה אומרים עמו בלחש. כשגמר הראשון את הקטע שלו, מתחיל היושב לימינו בקריאת הקטע הבא. וכן הלאה עד הסוף. הואיל והקטעים מרובים הם, חוזר כל אחד לקרוא בהגיע תורו כמה פעמים.

חלק התורה נקרא בטעמי המקרא, חלק הנביאים – בנגינת ההפטרה, חלק הכתובים – בנגינת המגילות או נגינת אמירת תהלים, וחלק המשניות – בניגון לימוד תורה שבעל פה. באמירת עשרת הדברות נוהגים לעמוד, ויש המקדימים לעמוד כמה פסוקים לפני כן, שלא להבדיל בין דברי תורה.

אַבְל אומר קדיש יתום בסיום התורה, וכן בנביאים וכן בכתובים. אחר גמר כל סדר משה סדרי משנה אומרים 'ר' חנניא בן עקשיא' וקדיש דרבנן.

בארץ ישראל, במגילת רות יש האומרים רק את ג' הפסוקים הראשונים וג' פסוקים האחרונים, מפני שבארץ ישראל קוראים את כולה בשחרית.

פסוקי מגילת איכה נאמרים בלחש. מזמורי התהלים נאמרים לסירוגין פסוק בפסוק. יש מרבתינו שנמנעו מלומר את התחינות הקבליות והתפילה על תיקון כרת שבסוף הלימוד. בכמה קהילות בגמר הלימוד נהגו לזמר 'גדל' ו'אדון עולם' בנגונים מיוחדים. במהלך הלימוד עומדים לרשות הלומדים מאכלים ומשקאות. יש העורכים הפסקה להגשתם בין לימוד תורה שבכתב לתורה שבעל פה.

שחרית שבועות

'אדון עולם' נאמר בניגון תחילת 'אקדמות'.
אחד המתפללים אשר ישן בלילה אומר את הברכות בקול רם מ'על נטילת ידיים' עד 'גומל חסדים טובים' וגם את ברכות התורה, ומכוין להוציא את המכוונים לצאת.
'ברוך שאמר' נאמר בניגון יום טוב. ש"ץ פותח בנעימת יום טוב באמירת 'הא-ל בתעצומות'.
בארץ ישראל: את הברכה החל מ'א-ל ההודאות' אומר בניגון המיוחד לימי 'מתנת יד' וממשיך בו את חצי קדיש (ויש שממשיכים בניגון זה גם באמירת 'ברכו'). בקדיש זה כופלים לעילא ולעילא.
בחור"ל: בניגון תחילת 'אקדמות' אומר הוא את הברכה החל מ'א-ל ההודאות' וממשיך בה עד סוף חצי הקדיש. אומרים יוצר 'אדון אמנני' (צורת אמירתו וניגונו כמו ביו"ט ראשון של פסח), אופן 'ועתה בנים'. את סוף האופן מ'דרכי' עד 'וצורים' אומר הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ראש השנה. הקהל ממשיך מ'שמרו' עד 'קדושו' והש"ץ חוזר על כך באותו ניגון. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אנכי שמעת'.
בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אורח חיים' (במחזורי פולין-ליטא הן הקרובות לשחרית יום ב' דשבועות). אומרים 'א-ל נא'. בסוף הסילוק הש"ץ מתחיל בנעימה מ'חילי מעלה'.
ברכת כהנים של שחרית נאמר בניגון תחילת 'אקדמות'.

בחור"ל	בארץ ישראל
הלל	הלל ומגילה
'הודו' ו'אנא'	פסוקי 'הודו' ו'אנא ה' הושיעא נא' נאמרים בניגון תחילת 'אקדמות'. קדיש
שבהלל, נאמרים	'תתקבל' נאמר בניגון מיוחד ליום קריאת המגילה, ויש שמתחילים בניגון זה כבר
בניגון תחילת	מ'אנא ה' הצליחה נא' ובאותו ניגון מסיים הש"ץ את הברכה החל מ'כי לך טוב
'אקדמות'. קדיש	להודות', ובו ממשיך ואומר קדיש 'תתקבל'
תתקבל לאחר הלל	לפני הוצאת ספר תורה קוראים 'רות' בברכה על מגילה של קלף. אין מברכים
בניגון נבחר.	'שהחיינו'. אחר הקריאה אומרים קדיש יתום.

אקדמות וקריאת התורה

הוצאה בניגוני יום טוב. יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבונו של עולם', כנהוג בימים נוראים.
בארץ ישראל: 'על הכל' נאמר בניגון.
'אקדמות' אומרים אחר קריאת פסוק ראשון בתורה. העולה לתורה אינו אומר 'אקדמות' כלל, לא את חרוזי הש"ץ ולא את חרוזי הציבור, משום הפסק ברכה שלו. לדעת המדקדקים אין לקרוא התורה לומר 'אקדמות', כי אם להניח לאיש זולתו לאמרו, שהוא כדמות המתורגמן. אין אומרים 'ארכין'.
בקריאת עשרת הדברות נוהגים לעמוד, ויש המקדימים לעמוד כמה פסוקים לפני כן. עשרת הדברות קוראים בטעם עליון. כשאומר הקורא את המילה 'לאמר' שלפניה, מאריך בנגינה, וכן מאריך בכל מילה

אחרונה של שמונה הדברות האמצעיות, היינו במילים 'מצותי', 'לשוא' (השני), 'ויקדשהו', 'לך', 'תרצח', 'תנאף', 'תגנב', 'שקר'. אך אינו מאריך לא בדברה הראשונה ולא בדברה האחרונה.

בארץ ישראל: ב'מי שברך' לעולי התורה מוסיפים: 'ולכבוד הרגל', 'ויזכהו לעלות לרגל'.

חצי קדיש אחר קריאת התורה נאמר בניגון נבחר.

בארץ ישראל: מכבדים את הרב בגלילה משום 'מי שברך' של 'מתנת יד'.

להפטרה קוראים את הרב.

בארץ ישראל: מתנת יד

הרב הוא הש"ץ עד סוף הכנסת ספר תורה.

לאחר ההפטרה מברכים עבור 'מתנת יד'. אחד מראשי הקהל אוהז ספר תורה בידו ומברך את הרב ב'מי שברך' של 'מתנת יד', ואחר כך אוהז הרב את ספר התורה ומברך ב'מי שברך' של 'מתנת יד' את כל הקהל. (המעוֹת שכל אחד קיבל על עצמו לתת כמתנת יד עבור לומדי תורה ועניי ארץ ישראל וירושלים, נאספות אחר החג ונשלחות ליעדן).

אין אומרים 'יזכור' ברגלים, כי אסור לעורר עצב בימי חיוב דאורייתא של שמחה, כמבואר בראשונים. המורגלים לאומרו כמנהג פולין, יכולים לאומרו בשעה אמירת 'מי שברך' של 'מתנת יד'. 'אשרי' תחילתו וסופו בניגוני ימים נוראים. הרב בעצמו מכניס את הספרים לארון.

מוסף שבועות

הכנסת ספר תורה בניגוני יום טוב.

בחזרת הש"ץ אומרים את אוהרות 'אתה הנחלת'. אחר האזהרות הש"ץ אומר 'אז שש מאות' בניגון 'בראש השנה יכתבון'.

ברכת כהנים בארץ ישראל, בניגון 'מתנת יד' ובחור"ל בניגון תחילת 'אקדמות'.

מנחה של יום טוב

'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.

בחור"ל
<p>ערבית ליל שני של שבועות</p> <p>שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'. אומרים מערבות 'א-ל אלקים ה''. בברכת 'השכיבנו' אומרים את הביכור 'אשריך ישראל'. אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'ידבר משה'. קידוש עם ברכת 'שהחיינו'. 'עלינו'. 'יגדל' בניגון יום טוב.</p> <p>שחרית יום שני של שבועות</p> <p>'אדון עולם', ברכת כהנים של שחרית, 'הודו' ו'אנא' שבהלל, נאמרים בניגון תחילת 'אקדמות'. הש"ץ מתחיל בנעימת יום טוב 'הא-ל בתעצומות'. את הברכה החל מ'א-ל ההודאות' אומר בניגון המיוחד לימי 'מתנת יד'.</p>

בחור"ל

וממשיך בו את חצי קדיש (ויש שממשיכים בניגון זה גם באמירת 'ברכו'). בקדיש זה כופלים לעילא ולעילא. אומרים יוצר 'אילת אהבים', אופן 'ועתה בנים'. את סוף האופן מ'דרכי' עד 'יצורים' אומר הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ר"ה. הקהל ממשיך מ'ישמר' עד 'קדושו' והש"ץ חוזר על כך באותו ניגון. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אנכי גדול בנועדים' (במחזורי אשכנז המוכהקים).

בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'ארץ מטה ורעשה' (במחזורי פולין-ליטא הן הקרובות לשחרית א' דשבעות). אומרים 'א-ל נא'. בסדר המתחיל 'ובכן ה' קנני ראשית דרכו', השמיטו המדפיסים כמה שורות בקטעים המתחילים באותיות ע"ן עד רי"ש, נוסח הפיוט המלא מופיע בקובץ 'פיוטים וסליחות', תדפיס של 'מכון מורשת אשכנז'. ברכת כהנים של שחרית, 'הודו' ו'אנא' שבהלל, נאמרים בניגון תחילת 'אקדמות'. קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון מיוחד ליום קריאת המגילה, ויש שמתחילים בניגון זה כבר מ'אנא ה' הצליחה נא' ובאותו ניגון מסיים הש"ץ את הברכה החל מהמילים 'כי לך טוב' וממשיך בו ואומר קדיש 'תתקבל'.

מגילה וקריאת התורה

לפני הוצאת ספר תורה קוראים מגילת רות בברכה על מגילה של קלף. אין מברכים 'שהחיינו'. בקהילות בהן נהגו לקרוא מתוך חומשים מודפסים, אין מברכים שום ברכה. אחר הקריאה, קדיש יתום. הוצאת ספר תורה בניגוני יום טוב.

יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבונו של עולם', כנהוג בימים נוראים. 'על הכל' נאמר בניגון. ב'מי שברך' לעולי התורה מוסיפים: 'ולכבוד הרגל', 'ויזכרו לעלות לרגל'. הרב הוא חיוב לעלות לתורה משום 'מתנת יד'. מכבדים את הרב בגלילה משום 'מי שברך' של 'מתנת יד' (סדר ומנהגי מתנת יד "מובא בלוח המקביל לבני ארץ ישראל").

מוסף יום ב' דשבעות

'אשרי' תחילתו וסופו בניגוני ימים נוראים. הכנסת ספר תורה בניגוני יום טוב. הרב בעצמו מכניס את הספרים לארון.

בחזרת הש"ץ אומרים את האזהרות 'אזהרת ראשית'. אחר האזהרות אומר הש"ץ 'אז שש מאות' בניגון 'בראש השנה יכתבון'. ברכת כהנים נאמרת בניגון 'מתנת יד'. קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.

מוצאי יום טוב

במוצאי יום טוב אין אומרים 'לדוד ברוך' אך מאריכים באמירת 'והוא רחום' ו'ברכו' כבמוצאי שבת. הבדלה. ברכת הלבנה.

אסרו חג

בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. אין נופלים אפים ואין אומרים 'למנצח'.

בארץ ישראל: אומרים 'א-ל ארך אפים' לפני קריאת התורה, בניגון הימים שאין אומרים בהם תחנון.

למחרת אסרו חג עד סוף שבעת ימי המילואים אומרים תחנון.

פרשת נשא

כהן קורא עד 'בן אהרן הכהן' לפני 'ויפקד'. רביעי נחשב לעליה חשובה, בגלל קריאת ברכת כהנים שבסופה.

בברכת כהנים, הקורא מאריך בנגינה במלות 'אמור להם' וקורא שלשת הפסוקים של הברכה בהרמת קול. אחר מנחה שונים פרקים א'-ב' של אבות.

פרשת בהעלתך

את פסוקי המסעות קוראים בניגון מיוחד. חמישי קורא עד 'ויסעו', ששי – עד 'את רוחו עליהם'. אחר מנחה שונים פרקים ג'-ד' של אבות.

פרשת שלח

לוי קורא עד 'יכל נוכל לה', שלישי – עד 'מאד מאד', רביעי – עד 'את כל הארץ', חמישי – עד 'ריח ניחח לה', ששי – עד 'הגר אתכם'. מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, בניגון נבחר מחמת ברכת החודש. אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל. מברכים חודש תמוז. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש תמוז יהיה ביום השבת הבא עלינו לטובה ולמחרתו ביום הראשון". הש"ץ חוזר על אמירת 'יחדשהו' בניגון 'לכה דודי' של בין המצרים. במנחה, לוי עד 'לחקת עולם'. אחר מנחה שונים פרקים ה'-ו' של אבות.

פרשת קרח – א' דראש חדש

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה. לפני תפילת העמידה של ערבית ליל שבת מכריזים: "עלה ויבא". בשחרית אומר הש"ץ 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה. אומרים יוצר של שבת וראש חדש 'אלקינו אלקים אמת', אופן 'לך אלים' בניגון, נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אמונתך אמת'. שלישי קורא עד 'ביד משה לו'. חצי קדיש אחרי קריאת התורה נאמר בניגון ראש חדש. 'מי שברך' לעולה השביעי נאמר אחרי הגבהת הספר הראשון. בעמידה של מוסף, בברכת 'אתה יצרת', בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן ראש חדש, אומרים: זֶה קֶרְבֶּן שֶׁפֶת וְקֶרְבֶּן רֹאשׁ חֹדֶשׁ כְּאָמֹר. בסוף קדושה אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם יזריח'. 'לדור ודור' נאמר בניגון שבת, 'הא-ל הקדוש' – בניגון יו"ט, עד 'כאמור', 'וביום השבת' – בניגון שבת, עד 'זה קרבן שבת', ומ'וקרבן ראש חדש כאמור, ובראשי חדשיכם' ממשיך בניגון יו"ט, 'שמחו' – בניגון שבת, 'אלקינו' עד 'לטובה ולברכה' – בניגון יו"ט, 'לששון ולשמחה' עד 'עון' – בניגון 'לכה דודי' של בין המצרים. 'כי בעמך' עד סוף העמידה בניגון שבת. קדיש 'תתקבל' – בניגון נבחר. במנחה, לוי עד 'לחקת עולם'. אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך הש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף. אחר מנחה שונים פרקים א'-ב' של אבות. במוצאי שבת אין האבל עובר לפני התבה. קודם תפילת העמידה של ערבית מכריזים: 'ראש חדש'.

תמוז

פרשת חוקת

אחר מנחה שונים פרקים ג'-ד' של אבות.

פרשת בלק

אחר מנחה שונים פרקים ה'-ר' של אבות.

שבעה עשר בתמוז

ביום זה מתחיל הש"ץ לנגן את ניגוני התפילה המיוחדים לבין המצרים (ראה להלן). עוטפים את ספר התורה במעיל שחור עד אחרי קריאת התורה של מנחה.

אומרים סליחות בחזרת הש"ץ בברכת 'סלח לנו' של חזרת הש"ץ אחר המילים 'כי פשענו'. סדר הסליחות הוא כמנהג אשכנז. את הפזמון 'שעה נאסר' אומר הש"ץ בנעימה מיוחדת. אחר אומרו את החרוז הראשון חוזר עליו הקהל באותה נעימה. הש"ץ ממשיך בניגון לומר את שאר החרוזים, והקהל עמו בקול נמוך. בסופו חוזר הקהל לומר את הקטע הראשון בקול רם ובנעימה.

לפני ברכת 'רפאנו' אומר הש"ץ ברכת 'עננו'. יש מקומות שהש"ץ מסיימו בניגון 'שומע תפלה'. 'אבינו מלכנו' ניתקן לאמירה בעשרת ימי תשובה בלבד, ואין אומרים אותו בתענית ציבור (מלבד צום גדליה ויום הכפורים).

לפני הוצאת ספר תורה אומרים 'א-ל ארך אפים' בניגון הפזמון 'שעה נאסר'. במנחה, קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד מפטיר". בארץ ישראל עולים הכהנים לדוכן. אין אומרים 'אבינו מלכנו', ולא 'שומר ישראל'. אחר קריאת התורה של מנחה מחזירים לספר התורה את המעיל הרגיל.

בין המצרים

הש"ץ אומר 'אדון עולם' בניגון מיוחד לימי חול של בין המצרים, ומשפיל קולו במילים: 'ה' לי ולא אירא', וכן משפיל את קולו במילים 'על נטילת ידים', 'מלך מהולל בתשבחות', 'אמן ואמן'.

את הסיום 'הבוחר בעמו ישראל באהבה' אומר בניגון טעמי איכה.

בחזרת הש"ץ של שחרית ומנחה יורד הניגון במילים: 'מגן אברהם', 'מחיה המתים', 'וקרא זה אל זה ואמר', 'לעומתם ברוך יאמרו'. את ברכת 'ולירושלים עירך' כולה אומר בניגון ידוע של קינות, ואת חתימת הברכה – בניגון טעמי איכה. גם בסוף שלוש הברכות האחרונות משפיל את קולו, אולם במלה אחרונה של רצה ו'שים שלום' דהיינו 'לציון' ו'בשלום', שוב מגביה את קולו.

בשני וחמישי, בתחנון, ב'ה' אל-הי ישראל", את הקטעים שנאמרו בקול מסיימים בהשפלת קול. אומרים 'א-ל ארך אפים' בניגון הפזמון 'שעה נאסר'. הש"ץ משפיל קולו בסוף חצי קדיש שאחר קריאת התורה. במנחה של ערב שבת וערב ראש חדש, בה אין אומרים תחנון, נעימת חזרת הש"ץ היא כבכל ימות השנה.

פרשת פינחס

'לכה דודי' נאמר בניגון מיוחד לשבתות בין המצרים.

בשחרית אומרים את נוסח 'אמת ויציב' הרגיל. הש"ץ אומר בנעימת עצב ידועה 'על הראשונים' עד 'זולתך'. אומרים זולת 'אל-ל חי ארנך', תחילתו וסופו נאמרים בנעימה. משבת זו והלאה, אין שונים פרקי אבות אחר מנחה.

פרשת מטות-מסעי

'לכה דודי' נאמר בניגון מיוחד לשבתות בין המצרים.

בשחרית אומרים את נוסח 'אמת ויציב' הרגיל. הש"ץ אומר בנעימת עצב ידועה 'על הראשונים' עד

‘זולתך’. אומרים זולת ‘אריות הדיחור’, תחילתו וסופו נאמרים בנעימה.

בקריאת התורה כהן קורא עד ‘בית אביה’. את פסוקי המסעות בפי מסעי קוראים בניגון מיוחד. בסיום הספר קורא הציבור כלפי המסיים את שתי המילים: חֲזַק וְנַתְחִזֶּק, כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל ב י, יב (ולא שלש מילים: “חזק חזק ונתחזק”). העולה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה, ורק הקורא בתורה חוזר על קריאה זו. מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, נאמרת בניגון מיוחד מחמת סיום הספר וברכת החודש. הקריאה למפטיר מתחילה מ’כאשר’.

אין מזכירים נשמות ואין אומרים ‘מי שברך’ לקהל. מברכים החדש. הש”ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: “ראש חדש אָב יהיה ביום השני”. הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: ‘יחדשהו’, בנוסח הקצר, והש”ץ חוזר עליו בניגון ‘אלי ציון’ ובו מתחיל אמירת ‘אשרי’.

מנחם אב

ערב ר”ח אב

מסירים את הכתרים והרימונים מעל ספרי התורה.

ר”ח אב

חצי קדיש אחרי קריאת התורה נאמר בניגון מיוחד לר”ח אב. באותו ניגון אומר הש”ץ במוסף את הקטע מ’לשון ולשמחה’ עד ‘ולסליחת עון’ ומשם ממשיך בניגון חול.

שבת חזון – ‘שווארץ שבת’

לובשים בגד חול בשבת חזון כדי לעשות היכר לאבלות, והקפידו על כך גדולי הפוסקים רבותינו שבאשכנז. אם בלבוש חליפה של חול כבר נעשה היכר, ניתן ללבוש את כל השאר – כובע, כתונת, נעלים – של שבת.

‘לכה דודי’ נאמר בניגון ‘אלי ציון’, וממשיכים בה באמירת ‘מזמור שיר ליום השבת’ ר/ה’ מלך’. הפסוק האחרון, ‘עדוטיך נאמנו’, נאמר בניגון שבת. יש נוהגים שש”ץ אומר ‘מגן אבות’ בניגון עצוב מיוחד.

בשחרית אומרים ‘אדון עולם’ בניגון יום הכפורים ומסיימים בקול נמוך כל חרוז שבו סוף ניגון. ‘ברוך שאמר’ נאמר בניגון פשוט. אין מאריכים ב’הכל יודוך’ וב’א-ל אדון’. הש”ץ אומר את הקטע מ’לא-ל אשר שבת’ עד ‘ביום שבת קדש’ בניגון מיוחד של עצב, וב’שמך ה’ אלקינו’ חוזר לניגון שבת. אומרים אהבה ‘אותך כל היום’ (הנוסח הנכון ללא שיבושי הצנזורה מופיע בתדפיס המחולק בבתי הכנסת), נוסח ברכת ‘אמת ויציב’ הרגיל. הש”ץ מסיים ‘על הראשונים’ בניגון שבת, ומתחיל זולת ‘אלקים באזנינו’ בניגונו המיוחד.

בקריאת התורה מתחילים לקרוא ללוי מהפסוק ‘איכה אשא’, בניגון הרגיל ולא בניגון איכה. חצי קדיש אחר קריאת התורה נאמר בניגון מיוחד לשבת חזון.

הרב קורא את ההפטרה בניגון ‘איכה’, ומפסוק ‘לכן נאם האדון’ – בניגון טעמי ההפטרה. את הפסוק האחרון של ההפטרה אומר הקהל בקול רם, ואחר כך המפטיר.

לאחר אמירת ‘יקום פורקן’, מזכירים נשמות בלחש מתוך ספר הזכרת נשמות המכונה ‘ממורבוכך’. תחילה קורא הש”ץ כנהוג בכל שבת את ההזכרה של שלושת הנפטרים האחרונים שהלכו לעולמם ושנרשמו בו, וכן את ההזכרה של שלושה נפטרים קודמים, לפי סדר הופעתם בספר. לאחר מכן מתחיל את ההזכרה המיוחדת לשבת זו, היינו את נשמות הרוגי הקהילות בגזירות תתנ”ו, גזירות ק”ט ושאר גזירות, וכן את נשמות גדולי

החכמים הנזכרים בספר. אם ארוכה מאוד רשימת ההזכרות, יש המפצלים את ההזכרה, דהיינו שמלבד הש"ץ אומר אחד ממנהיגי הקהל חלק מוגדר של סדר ההזכרה בזמן שהש"ץ אומר את חלקו. אחרי 'אשרי', הקהל עומד על רגליו והש"ץ אומר בנעימה עצובה 'אב הרחמים' והקהל אומרו עמו בלחש. הנוסח המקובל הוא: וַיִּנָּקֶם בְּיָמֵינוּ לְעֵינֵינוּ נִקְמַת דָּם עֲבָדָיו הַשְּׁפוּךְ (הנוסח המודפס שובש בידי הצנזורה). הש"ץ נוטל את ספר התורה וממשיך בניגון של 'אב הרחמים' 'יהללו'. בקדושת מוסף אומר הש"ץ את הקטע 'והוא ישמיענו' עד 'כתוב לאמר' בניגון חצי קדיש שאחר קריאת התורה.

במוצאי שבת מבדילים בבית הכנסת ואף נותנים לנערים לשותות כבכל מוצאי שבת, אך רק לקטנים שאינם יודעים להתאבל על ירושלים (עד כבני עשר או אחת עשרה). 'שיר המעלות' אחרי הבדלה נאמר בלי ניגון.

ליל תשעה באב

במנחה של ערב תשעה באב, נעימת חזרת הש"ץ היא כבכל ימות השנה. מהפכים את הפרוכת, המפות והכיסויים (ואין מסירים אותם), אך מסירים את החלק העליון והנפרד של הפרכת ('כפורת'). עוטפים את ספר התורה במעיל שחור. אין אומרים 'שיר המעלות' וחצי קדיש לפני ערבית אף כשמתפללים אחר צאת הכוכבים. מכבים את רוב האורות לפני 'והוא רחום'. ש"ץ מתפלל בלי עטיפת טלית. מתפללים בקול נמוך דרך אבל, וכל מה שהש"ץ אומרו בקול יש לו ניגון ידוע מיוחד לתשעה באב, עצוב ונמוך מאד. יש עומדים בתפילה עד אמירת 'איכה'. אחר שמונה עשרה אומרים קדיש שלם בלא 'תתקבל'. הקורא והש"ץ יושבים על מדרגה שלפני ארון הקודש, והקהל על הקרקע או על מושבים נמוכים. הקורא מברך על המגילה. בכל פרק ופרק מרים הקורא קולו יותר מקודמו. כשמגיע החזן לפסוק 'השיבנו', מקדים הקהל ואומרו בקול רם, וחזן חוזר עליו, ואומר 'כי אם' עד 'עד מאד', וחוזר הקהל לומר את הפסוק 'השיבנו' ואחריו החזן. ש"ץ אומר את הקינות בקול ובניגוניהם, והציבור אומרן עמו בקול נמוך. מדלגים את הקינה השניה, 'בליל זה יבכין'. אחר הקינות עומדים ואומרים 'ואתה קדוש' בקול נמוך. קדיש שלם בלא 'תתקבל'. 'עלינו'. יוצאים מבית הכנסת בלי אמירת שלום.

שחרית בתשעה באב

אחת מחמש ההשכמות.

התפילה כולה נאמרת בקול נמוך דרך אבלות, וכל מה שהש"ץ אומרו בקול יש לו ניגון ידוע מיוחד לתשעה באב, עצוב ונמוך מאד. אין הש"ץ משמיע את ניגוני בין המצרים. סדר ברכות השחר הוא כבכל יום ואין משמיטים מהן את ברכות 'שעשה לי כל צרכי' ו'עוטר ישראל'. בחזרת הש"ץ אומרים את הקרובות 'אאבך', והש"ץ אומר 'עננו'. הש"ץ אומר 'או"א ברכנו' אבל אין הכהנים עולים לדוכן. אחר שמונה עשרה, חצי קדיש. אומרים 'א-ל ארך אפים'. עולים לתורה בלא טלית, ומברכים את ברכת התורה בקול עצוב. לפני ברכת התורה מברכים בלחש את ברכת: 'ברוך דיין האמת', ויש המברכים אותה בשם ומלכות. קוראים בתורה בקול נמוך ועצוב בלא טעמים. אין מברכים את העולים ב'מי שכרך', ואין הם אומרים 'ישר כח' למכבדם לעלות. לישראל קוראים לעלות לתורה בלא הזכרת שמו אלא בקריאה: 'עמוד מפטיר'. קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בנעימת עצב. את ההפטרה בשחרית אומרים בקול בכי בלא טעמים (אף לא בטעמי איכה), כמו בקריאת התורה. 'יהללו'.

יושבים על הקרקע ואומרים קינות, והש"ץ יושב על מדרגה שלפני ארון הקודש. כל קינה וקינה נאמרת בקול מתחילתה ועד סופה, בניגונים נבחרים עצובים, על ידי אנשי הקהל, בזה אחר זה, כל אחד בתורו קינה אחת או יותר. יש קינות שיש להן ניגון מיוחד, והשאר בניגוני קינה רגילים. יש קהילות בהן הש"ץ מקונן את י"ז הקינות הראשונות. הקהל אומר כל קינה בקול נמוך יחד עם המקונן בקול רם. מדלגים את הקינה 'ארזי הלבנון', ואומרים במקומה 'אלי ציון' בניגונה הידוע, בישיבה. אחר 'אלי ציון' מתחילים לומר את הציונים. הציון השני נאמר על ידי החשוב שבקהל.

ספר הקינות של רעדלהיים מלא שיבושים ונציין כמה מהם: בקינה מספר י"ט המתחילה 'אז במלאת' יש חסרון ניכר לפני 'והן לשלש' וצריך לגרוס 'הן לאחד אני ולשלשה וששים ואחת ולשנים עשר ולשבעים ואחת: זה האחד אברהם היה ובין השלשה וכו'; בסוף הקינות אומרים את החרוז 'עד אנה בכיה' ואת הקינה 'אז בחטאנו' בנגון 'אלי ציון'. חזן עומד ואומר 'אשרי' ו'ובא לציון' (בלא פסוק 'ואני זאת בריתי'), קדיש שלם בלא 'תתקבל'. אומרים 'קרבו גויים'. קדיש יתום. 'עלינו'. אין אומרים שיר של יום ו'שיר מזמור לאסף'. אין קוראים 'איכה' בציבור. הולכים לבית קברות, מסבבים אותו, ואין מתפללים על הקברים. אחרי שחרית, השמש מעביר את המעיל השחור לספר תורה שקוראים בו במנחה.

מנחה בתשעה באב

מניחים טלית ותפילין. הש"ץ מברך עליהם בקול רם ואז מתחיל 'אשרי'. מעלים לתורה את שלושת עולי התורה של שחרית ומברכים אותם ב'מי שברך'. במנחה קוראים בתורה בטעמי המקרא, והעולים לתורה מברכים ברכותיה בניגון הרגיל של כל השנה. לישראל קוראים לעלות לתורה בלא הזכרת שמו אלא בקריאה: 'עמוד מפטיר'. אחרי קריאת התורה של מנחה עוטפים את ספר התורה במעיל של כל השנה. אומרים 'נחם', 'עננו', 'שים שלום' ו'רבוך' של תענית. חזרת הש"ץ נאמרת בלי ניגוני בין המצרים. יש מקומות שהש"ץ מסיים ברכת 'עננו' ו'נחם' בניגון 'שומע תפלה'. בארץ ישראל: כהנים עולים לדוכן. קדיש 'תתקבל'. 'עלינו'. בסוף מנחה אומרים שיר של יום ו'שיר מזמור לאסף' שלא נאמרו בשחרית, ולאחריהם קדיש יתום.

מוצאי תשעה באב

לפני ערבית אומרים 'שיר המעלות הנה ברכו' וחצי קדיש, כבכל מעריב בזמנו בחול. מחזירים את הפרוכת והכיסויים. אין מברכים ברכת הלבנה במוצאי ט' באב, אלא ממתינים לפחות עד לילה שאחריו ויש עד מוצאי שבת 'נחמו' על אף שלילה זה הוא סוף זמן ברכת הלבנה.

פרשת ואתחנן – שבת נחמו

החל מליל שבת זו עד ליל שבת 'שובה' אומר הש"ץ את סוף הקדיש לפני העמידה, בניגון המסולסל, דמוי התקיעות, השברים והתרועה, המקובל בחצי הקדיש שלפני מוסף ימים נוראים. בשחרית הש"ץ אומר את ברכת 'יוצר אור' עד סוף החרוז 'אור עולם' בניגון ימים נוראים. אומרים יוצר 'ארומך אלקי', אופן 'שאו מנחה' בניגון ידוע, נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אמת משל'. כהן קורא עד 'כלכם היום'.

נהגו לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות. יש המקדימים לקום כמה פסוקים לפני כן, שלא להבדיל בין דברי תורה, ולפיכך נהגו שאין עושים 'אנכי' תחלת פרשה. עד 'לאמר' קוראים בנגינה רגילה. את עשרת הדברות קוראים בציבור בטעם העליון, וביחיד – בטעם התחתון. פרשת 'אנכי' נקראת בקול רם. כשאומר הקורא את המלה 'לאמר' שלפניה, מאריך בנגינה, ובדברות עצמן מאריך במלים 'מצותי', 'לשוא' (הב'), 'ויקדשהו', 'לך', 'תרצח', 'תנאף', 'תגנב', 'שקר', 'שוא'.

חמישי קורא עד 'ובשעריך'. מחציתו השניה של הקדיש אחר קריאת התורה נאמרת בניגון נבחר. בסוף קדושה אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם יוסיף'. משבת זו עד חדש מרחשון של השנה הבאה אומרים קדיש 'תתקבל' שלאחר מוסף בניגון נבחר. ^{המחצית השנייה} במנחה הפסוק האחרון של קריאת שלישי נקרא בהרמת קול.

ט"ו באב

בשחרית (אבל לא במעריב) מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. אין אומרים תחנון בשחרית אבל במנחה שלפניו ובמנחה בו ביום אומרים. 'א-ל ארך אפים' נאמר בנעימה. אין האבל עובר לפני התיבה, אף לא 'אשרי' ו'למנצח'. ט"ו באב הוא יומא דפגרי ביה המלמדים ותלמידיהם אחר חצות, ואוכלים ושותים מעט יותר לשמחת היום.

פרשת עקב

כהן קורא עד 'יחיה האדם', לוי – עד 'אשר נתן לך', שלישי – עד 'כאשר דבר ה' לך', רביעי – עד 'ובזרעך הנטויה', חמישי – עד 'לתת להם', ששי – עד 'חלב ודבש'. הפסוק האחרון של קריאת לוי נקרא בהרמת קול. במנחה, כהן קורא עד 'לפניכם היום'.

פרשת ראה

מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה נאמרת בניגון מיוחד לברכת החדש. אין מזכירים נשמות ואין אומרים 'מי שברך' לקהל. מברכים החדש. הש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש אלול יהיה ביום השלישי וביום הרביעי". הקהל אינו חוזר על ההכרזה, אלא אומר תיכף 'יחדשהו' בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו בניגון 'אדר והוד' וכו' מתחיל אמירת 'אשרי'.

אלול

ראש חדש אלול

חצי הקדיש שלאחר קריאת התורה נאמר בניגון המיוחד לר"ח אלול ושבת שוכה, ובאותו ניגון אומר הש"ץ את הקטע מ'לששון ולשמחה' במוסף. אחר מוסף של ראש חדש, בשני ימי ראש חדש, תוקעים ג' פעמים תשר"ת.

ימי חול ושבתות

בכל יום חול תוקעים ג' פעמים תשר"ת, הן אחר תפילת שחרית והן אחר תפילת ערבית, ומפסיקים לתקוע שלוש ימים לפני ראש השנה.

אין אומרים 'לדוד ה' אורי' אחרי התפילות.

בלילי שבתות אומרים את ברכת 'השכיבנו' בניגון מיוחד. הש"ץ אומר את סוף הקדיש לפני העמידה

בניגון הנהוג מאז שבת 'נחמו' ועד שבת 'שובה'.
קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר.
במוצאי שבתות אומרים 'והוא רחום' ו'ברכו' בניגון מיוחד לחדש אלול.

פרשת כי תצא

בקריאת התורה של מנחה בפסוק 'השקיפה' בסוף הקריאה מרים הקורא את קולו.

פרשת כי תבא

בפסוק 'השקיפה' בסוף קריאת הלוי מרים הקורא את קולו. רביעי קורא עד 'באר היטב', חמישי – עד 'ברוך טנאך ומשאריתך'.

לתוכחה קוראים לעלות לתורה בזה הלשון: "יעמוד מי שירצה". בתוכחה, הקורא מנמיך את קולו מהפסוק "והיה אם לא תשמע" עד "בספר הזה", ומגביה את קולו מ"ליראה" עד "את ה' אלקיך", מנמיך את קולו עד "ואין קנה" ומגביה את קולו עד הסוף. אחרי עלייתו, מברכים אותו ב'מי שברך' בנוסח מיוחד בנוסף ל'מי שברך' הרגיל, ובשניהם מזכירים אותו בשמו.
בקריאת התורה במנחה, הפסוק האחרון, מהמלה 'והנגלות', נקרא בהרמת קול.

פרשת נצבים-וילך

שבת שלפני ראש השנה פוסקים מלומר 'הכל יודוך' בסירוגין.
הפסוק האחרון של קריאת כהן, מהמלה 'והנגלות', נקרא בהרמת קול.
בקריאת התורה של מנחה, הפסוק האחרון, 'ה' בדד ינחנו', נקרא בהרמת קול.
'והוא רחום' בערבית של מוצאי שבת מנגן הש"ץ בניגון של חצי קדיש שלפני מוסף ימים נוראים, ומאריכים בו ביותר.

סליחות

הש"ץ של סליחות עובר לפני התיבה ערבית שלפניהן ושחרית שאחריהן, לא למנחה.
אָבֵל ובעל 'ארציט' יכולים לעבור לפני התיבה בימי הסליחות שלפני ראש השנה, ברם אָבֵל אינו הש"ץ בעשי"ת.

סדר הסליחות הוא של מנהג אשכנז הגדול (פפד"מ ובנותיה).

פותחים באמירת 'אדון עולם' בניגון מיוחד לימי הסליחות, וממשיכים באמירת 'לך ה' הצדקה'. חצי קדיש נאמר, בניגון חול, בגמר 'א-ל ארך אפים' וי"ג מידות.
מקפידים לומר את פסוקי ההקדמה של כל סליחה וסליחה, וש"ץ מסיים אמירתם בניגון מיוחד החל מ'כי לא על צדקתינו' עד 'ועל עמך'.

לפזמונים יש ניגונים קבועים, הרבה מהם נאמרים בניגון של פזמון היום הראשון 'במוצאי מנוחה'. כל פזמון נאמר בקול רם על ידי הש"ץ בנעימתו. בגמר אמירת הבית הראשון, חוזר עליו הקהל באותה נעימה. הש"ץ ממשיך בניגון לומר את שאר הבתים, והקהל עמו בקול נמוך. בכל בית הוא מוסיף את החרוז החוזר של סוף הבית הראשון (כגון בפזמון יום א' 'במוצאי מנוחה', מוסיפים בכל בית את החרוז החוזר: 'לשמוע אל הרנה ואל התפלה'). בסופו של הפזמון כולו חוזר הקהל לומר את כל הבית הראשון בקול רם ובנעימה.
לפיוטי 'עקדה' ו'חטאנו' יש ניגונים קבועים מיוחדים.

את נוסח 'או"א תבא לפניך' שבהקדמת הירידי אומר הש"ץ כולו בניגון, והקהל עמו. בהמשך ההקדמה אומרים 'שאיך אָנוּ עזי פנים'. הירידי 'אשמנו בגדנו' נאמר בימי הסליחות בלחש.

החרוזים של 'עננו ה', לפחות כחלקם האחרון, נאמרים על ידי הש"ץ בניגון מיוחד, והקהל עונה: 'עננו' על כל אחד מהם, היינו שהש"ץ אומר 'עננו ה', והקהל אומר: 'עננו'. יש המקפידים על כך גם בפיוט 'מי שענה לאברהם בהר המוריה', שהקהל משיב: 'הוא יעננו'.

אחר נפילת אפים ממשיכים לשבת עד 'ואנחנו לא נדע מה נעשה'. 'מחא ומסא' נאמר בניגון מיוחד. 'מכניסי רחמים' נאמר כולו בניגון נבחר. 'מרן דבשמיא' וכן 'שומר ישראל' נאמרים בניגון 'אדר והוד'.

אם החלו הסליחות לפני עלות השחר, ונסתיימו אחר עלות השחר, הקהל הולך ליטול את ידיו בגמר הסליחות. כשמתחילים את הסליחות לפני עמוד השחר והש"ץ מעוטף בטלית שאולה, הריהו מסירה מעליו בין קדיש 'תתקבל' של סליחות לברכות השחר, ולפני 'ברוך שאמר' מתעטף בטלית שלו וכן מניח תפילין ומברך את שלש הברכות בקול כדרכו בכל ימות השנה.

אחר קדיש 'תתקבל', אין החזן אומר 'אדון עולם' שנית, אלא פותח מיד בברכת 'על נטילת ידיים' בניגון ימים נוראים, וממשיך בניגון חול בברכות השחר, כולל ברכת התורה לפני הקרבנות.

יום שלישי של סליחות

בסליחות אומרים את החטאנו 'אדון משפט בקרבך' במקום 'אריד בשיחי'.

ערב ראש השנה

מתענים בערב ראש השנה, ואין נוהגים להשלים את התענית.

בשני הפזמונים פותחים את ארון הקודש. פזמון 'ירצה צום עמך' נאמר בניגון 'שופט כל הארץ', ולפזמון 'זכור ברית אברהם' יש ניגון משלו. בפזמון זה, אחרי שהקהל חזר אחר הש"ץ לאמר את הקטע הראשון עד 'למען שמך' כמו בפזמון רגיל, הש"ץ ממשיך 'אבדנו' עד 'למען שמך' והקהל חוזר אחריו את כל הקטע השני הזה.

אם האיר היום אין אומרים תחנון בסוף הסליחות.

מאריכים באמירת 'ברכו' בשחרית בניגון מוצאי שבת. בשחרית לעולם אין אומרים תחנון ולא 'למנצח'.

אחר התפילה עושים 'התרת נדרים' בבית הכנסת. אומרים בה 'ואפילו נזירות שמשון'.

הולכים לבית הקברות, אומרים שם תחינות ונותנים צדקה לעניים.

אחר תפילת שחרית ואחר תפילת מנחה (וכשמתפללים סמוך לשקיעה, לפני מנחה), מזכירים בהכרזה את הצורך לעשות עירוב תבשילין.

ברית מילה בערב ראש השנה

אם חל ברית מילה בערב ראש השנה, אין אומרים את הסליחה לברית מילה 'אל תפר בריתך' ולא את הפזמון של ה'רוקח' לברית מילה 'זכור ברית אברהם' – אות ברית', שהרי ממילא אומרים את הפזמון 'זכור ברית אברהם' – אבדנו מארץ'. בערב ראש השנה, שהוא יום תענית, עורכים את סעודת ברית המילה לפני חצות וסועדים בה כל הקרואים, אף אם רבים המה ואף בלא התרת נדרים.